Lärande och samhälle
Skolutveckling och ledarskap

Examensarbete
15 högskolepoäng, avancerad nivå

Barns delaktighet och inflytande i utformningen av extra anpassningar och särskilt stöd

Children's participation and influence in the design of extra adjustments and special support

Sally Brodin
Annika Ryberg

Specialpedagogexamen 90 hp
Slutseminarium 2026-09-18

Examinator: Helena Andersson
Handledare: Kristian Lutz

Förord

Examensarbete behandlar barns delaktighet och inflytande i utformningen av extra anpassningar samt särskilt stöd i förskolan. Intresset för området väcktes genom våra erfarenheter av arbete i förskolan som förskollärare. Frågor som inkludering, barns rättigheter samt möjligheten att göra barns röster hörda uppkommer i ständiga diskussioner. I möte med både barn och pedagoger har en nyfikenhet kring hur barns perspektiv tas tillvara i arbetet med särskilt stöd samt hur delaktighet kan möjliggöras i verksamheten.

Arbetet syftar till att bidra med kunskap om barns delaktighet och inflytande ur barnperspektiv samt barns perspektiv. Fokus på hur förskollärare ser på barns inflytande i arbetet med extra anpassningar samt särskilt stöd. Även utifrån hur specialpedagogen arbetar för att möjliggöra delaktighet och hur barn själva uppfattar sina möjligheter att vara delaktiga och ha inflytande. Under studiens arbetsgång har vi delat på ansvaret för datainsamlingen genom att genomföra intervjuer på olika förskolor. Arbetet med analys och skrivande har skett gemensamt, där vi båda har bidragit till samtliga delar av studien. Genom att ta del av olika forskningsartiklar och litteratur har vi kunnat tillföra olika perspektiv och tillsammans utveckla studiens innehåll och slutsatser.

Genom studien har vi fått en fördjupad förståelse för betydelsen av lyhördhet, relationer samt samarbete kring barns delaktighet. Studien har även synliggjort de möjligheter och utmaningar som finns i förskolans verksamhet.

Vi vill rikta ett stort tack till de förskollärare, specialpedagoger och barn som deltagit i studien och delat med sig av sina erfarenheter och tankar. Ett särskilt tack riktas även till vår handledare Kristian Lutz för stöd, vägledning samt värdefulla synpunkter under arbetets gång. Slutligen vill vi även tacka våra familjer och kollegor för uppmuntran och stöd under hela processens gång.

Sammanfattning/Abstract

Syftet med denna forskning är att öka kunskap om hur yngre barn aktivt deltar i utformningen av delaktighet och inflytande i utformningen av extra anpassningar och särskilt stöd i förskolemiljöer. För att bidra till ökad kunskap om barns delaktighet och inflytande i utformningen av stödinsatser undersöker studien hur förskollärare beskriver sitt arbete med att möjliggöra barns delaktighet och inflytande, samt hur barnen själva upplever sina möjligheter att påverka den verksamhet och det stöd som berör dem.

Genom att använda en kvalitativ metod, samlade studien in data via intervjuer med förskollärare, specialpedagoger samt intervjuer av barn i åldern 3 till 6 år. En reflexiv tematisk analys användes för att analysera de data som samlats in från de olika intervjuerna.

Resultaten visar att barns möjligheter till delaktighet och inflytande påverkas av hur deras uttryck tolkas samt bemöts av pedagogerna, men även av de organisatoriska förutsättningarna. Resultaten visar även att barn kan utöva inflytande såväl i den dagliga verksamheten som i utformningen av stödinsatser. Samtidigt framkommer det att det vuxnas föreställningar om vad som är bäst för barnet kan begränsa barnets möjligheter att påverka beslut som rör barnets egen situation.

Vikten av denna studie är att ge barnen möjligheter att uttrycka sina känslor, tankar och upplevelser, men även att säkerställa att deras röster. När beslut fattas ska barnens röster beaktats om det påverkar barnens vardagsliv och stödåtgärder.

Ur ett specialpedagogiskt perspektiv visar studien att barnens synpunkter måste utgöra en central del av alla aspekter.

Förväntat kunskapsbidrag

Studiens förväntade kunskapsbidrag är att bidra med en ökad förståelse för hur barns delaktighet och inflytande kan uppmärksammas och stärkas i arbetet med särskilt stöd i förskolan. Genom att belysa både barns perspektiv och ett barnperspektiv kan studien synliggöra hur barn kan ges möjlighet att komma till tals och vara delaktiga i frågor som rör deras egen vardag samt lärmiljö.

Syfte och frågeställningar

Syftet är att bidra med kunskap om barns delaktighet och inflytande i utformningen av extra anpassningar och särskilt stöd i förskolan ur ett barnperspektiv och barns perspektiv.

- Hur arbetar/möjliggör specialpedagogen för barns inflytande och delaktighet?

- Hur ser förskollärarna på barns inflytande och delaktighet i utformningen av extra anpassningar och särskilt stöd?
- Hur uppfattar barn möjligheten till delaktighet och inflytande?

Teori

Studien tar sin teoretiska utgångspunkt i Postmoderna perspektiv, barndomssociologin, barns perspektiv och barnperspektiv samt Shiers delaktighetsmodell. Barndomssociologin förstår barn som aktiva sociala aktörer med förmåga att påverka sin vardag och sin omgivning. Shiers delaktighetsmodell används för att analysera olika nivåer av barns delaktighet och inflytande, från att barnen blir lyssnade på till beslutsfattande processer. De teoretiska perspektiven bidrar till att förstå hur barns delaktighet och inflytande kan möjliggöras eller begränsas i arbetet med extra anpassningar och särskilt stöd i förskolan.

Metod

Studien har genomförts med en kvalitativ ansats där semistrukturerade intervjuer med förskollärare, specialpedagog samt barn. Det empiriska materialet har analyserats genom tematisk analys för att identifiera återkommande teman relaterade till barns delaktighet och inflytande i arbetet med extra anpassningar och särskilt stöd.

Resultat

Resultatet visar att barns möjligheter till delaktighet och inflytande i utformningen av extra anpassningar och särskilt stöd, påverkas av hur pedagogerna uppmärksammar, tolkar och bemöter barnens uttryck. Barns inflytande kan komma till uttryck både i den dagliga verksamheten och i samband med stödinsatser. Samtidigt framkommer det att de vuxnas föreställningar om barnets behov och vad som anses vara bäst för barnet, kan begränsa barnets möjligheter att påverka de beslut som rör barnens egna situation. Resultatet visar även att specialpedagogen kan ha en betydelsefull roll i att synliggöra barns perspektiv, genom att problematisera de vuxnas tolkningar samt att skapa förutsättningar för ökad delaktighet och inflytande.

Specialpedagogiska implikationer

Ur ett specialpedagogiskt perspektiv synliggör resultatet vikten av att barns egna perspektiv inkluderas i arbetet med stödinsatser. Specialpedagogen kan bidra till att skapa förutsättningar för barns delaktighet och inflytande.

Nyckelord

barns delaktighet och inflytande, särskilt stöd, extra anpassningar, förskola, barnperspektiv, inkludering.

Innehållsförteckning

Inledning 8

Syfte och frågeställningar 10

Centrala begrepp 10

Tidigare forskning 12

Barns delaktighet och inflytande 12

Strategier för inflytande 13

Delaktighet och inflytande i utformningen av särskilt stöd 14

Teoretisk förankring 16

Postmoderna perspektiv och barndomssociologi 16

Shiers delaktighetsmodell 17

Nivå 1: Barn blir lyssnade på 18

Nivå 2: Barn får stöd för att uttrycka sina åsikter och synpunkter 18

Nivå 3: Barn får sina åsikter och synpunkter beaktade 19

Nivå 4: Barn involveras i beslutsfattande processer 19

Nivå 5: Barn delar inflytande och ansvar över beslutsfattande 19

Metod 21

Metodval 21

Urvalsgrupp 21

Genomförandet 22

Tillförlitlighet och trovärdighet 24

Etiska överväganden 24

Resultat och analys 27

Förskollärares syn på barns delaktighet och inflytande. 27

Delanalys förskollärares syn på barns delaktighet och inflytande 30

Specialpedagogens arbete för barns delaktighet och inflytande 31

Delanalys specialpedagogens arbete för barns delaktighet och inflytande 34

Delaktighet och inflytande ur barns perspektiv 35

Delanalys barns delaktighet och inflytande **37**

Diskussion ***39***

Resultatdiskussion **39**

Specialpedagogiska implikationer **43**

Metoddiskussion **45**

Förslag på fortsatt forskning **46**

Referenser ***48***

Bilagor ***51***

Bilaga 1 Intervjufrågor till barn 4-6år. **51**

Bilaga 2 Intervjufrågor till specialpedagog **52**

Bilaga 3 Intervjufrågor till förskollärare **55**

Bilaga 4 Samtycke till elevers medverkan i studentprojekt **56**

Inledning

Erfarenheten som förskollärare har väckt funderingar kring vilka möjligheter barn har till delaktighet och inflytande, både vad gäller utformningen av verksamheten och utbildningen. I enlighet med Skolverket (2017) ska barnens reella inflytande kontinuerligt analyseras och utvärderas. Barn ska oavsett verbal förmåga få möjlighet att uttrycka sina åsikter. Skolverket (2017) lyfter vidare vikten av personalens förhållningssätt vad gäller utformningen av en utbildning som tar hänsyn till barns perspektiv. Ratificeringen av barnkonventionen ställer frågan om barns delaktighet och inflytande på sin spets. Utifrån Artikel 12 har alla barn rätt att uttrycka sin mening och höras i alla frågor som rör barnet. Därmed ska hänsyn tas till barnets åsikter utifrån barnets ålder och mognad. I enlighet med barnkonventionen har barn rätt att göra sin röst hörd i utformningen av en tillvaro som fungerar i förskolan. Barn har rätt att uttrycka sitt behov av stöd gällande omsorg, utveckling och lärande, vilket skapar förutsättningar för delaktighet och inflytande (UNICEF, 2018). Det lagstadgade kravet ställer krav på förskolan som institution att systematiskt säkerställa barns inflytande i utformningen av extra anpassningar och särskilt stöd. Därför väcks nyfikenheten kring barns uppfattning och förståelse för begreppen, deras tankar kring möjligheten att uttrycka åsikter samt barns reella inflytande. En viktig aspekt är huruvida det finns förutsättningar att uppnå målet om barns delaktighet och inflytande. På så sätt är synliggörandet av förskollärares och specialpedagogers tankar och erfarenhet en viktig del för att kunna utveckla arbetet med barns delaktighet och inflytandet i utformningen av extra anpassningar och särskilt stöd.

För att få en bild av barns delaktighet och inflytande krävs ett holistiskt perspektiv på barn och barndom. Den filosofiska aspekten är en viktig del, den bygger på barndomssociologin med utgångspunkt ur begrepp såsom barns aktörskap, barns perspektiv och barnperspektiv. Barns perspektiv innebär därmed att uppmärksamma barns egna erfarenheter, uppfattningar och förståelse av sin livsvärld (Sommer m.fl 2011). Detta är centralt för studiens fokus på barns delaktighet och inflytande i utformningen av extra anpassningar och särskilt stöd. Skolverket (2017) poängterar att barns behov av särskilt stöd uppstår som en konsekvens av barnets relationer med personalen och i mötet med förskolans miljö. Förskolans organisatoriska förutsättningar kan upplevas som utmanande vad gäller det enskilda barnets möjlighet till delaktighet och inflytande. Det är därför av största intresse hur förskollärare och specialpedagoger arbetar förebyggande och främjande i säkerställandet av barns rätt till delaktighet och inflytande i utformningen av extra anpassningar och särskilt stöd.

Extra anpassningar och särskilt stöd är för studien två viktiga begrepp. Begreppet särskilt stöd kan tolkas på olika sätt. Studien utgår från att alla barn någon gång under sin tid på förskolan möts av begreppet behov av stöd (Nilholm, 2007). Den specialpedagogiska relevansen grundar sig på att synliggöra barns uppfattningar om särskilt stöd. Förskolans utformning av extra anpassningar och särskilt stöd grundar sig ofta på pedagogers och specialpedagogers tolkningar av barnets behov (Ahlberg, 2013). Studien skapar förståelse för barns perspektiv av särskilt stöd samt att synliggöra barns förmåga till delaktighet och inflytande.

Av sökningen efter vetenskapliga artiklar framkommer barns egna röster jämförelsevis underrepresenterade i forskning om specialpedagogik i förskolan. Ofta studeras området ur pedagogers, specialpedagogers eller organisatoriska perspektiv, medan barns perspektiv framträder genom observationer, deltagande metoder eller vuxnas tolkningar av barns handlingar (Halldén, 2003).

Syfte och frågeställningar

Syftet är att bidra med kunskap om barns delaktighet och inflytande i utformningen av extra anpassningar och särskilt stöd i förskolan ur ett barnperspektiv och barns perspektiv.

- Hur ser förskollärarna på barns delaktighet och inflytande i utformningen av extra anpassningar och särskilt stöd?
- Hur arbetar/möjliggör specialpedagogen för barns delaktighet och inflytande?
- Hur uppfattar barn möjligheten till delaktighet och inflytande?

Centrala begrepp

Barns delaktighet handlar om barns möjlighet att aktivt medverka i frågor som rör barnet själva. Delaktighet innebär att barn får uttrycka sina tankar, erfarenheter samt att deras röster tas tillvara under hela dagen i verksamheten. I enlighet med barnkonventionen, artikel 12, är barnets rättigheter att uttrycka sin åsikt i sammanhang av betydelse för dem och rätten att vara delaktiga i sitt eget lärande. (UNICEF, 2018)

Barns aktörskap är något som barn föds med. Bergnehr (2019) menar att begreppet med fördel delas upp i två delar; barns påverkan och barns inflytande. Barns påverkan innebär att barn alltid påverkar sin omgivning genom sin existens. Barns inflytande synliggör ifall barn har inflytande över det som sker samt inflytande över beslut som berör barnet. Det här är viktiga begrepp i studien då den specialpedagogiska ansatsen vill belysa hur viktigt det är med barns påverkan och inflytande över utformningen av extra anpassningar och särskilt stöd.

*Barns inflytand*e innebär att ge barn möjlighet att påverka verksamhetens innehåll och genomförande. Enligt läroplanen, Skolverket (2017), ska barn ges möjlighet att uttrycka sina åsikter samt påverka sin situation i förskolan. Sommer m.fl, (2011), beskriver att inflytande handlar inte bara om att göra val, utan också att barnets tankar ska ha betydelse i verksamheten.

Särskilt stöd är de stödinsatser som ett barn kan få om barnet är i behov av ett mer omfattande stöd än det som är möjligt att genomföra för skolpersonal i den ordinarie verksamheten Skolverket (2017).

Extra anpassningar är stödinsatser som genomförs inom ramen för den ordinarie undervisningen/verksamheten, detta ska bidra till att stödja barnets utveckling och lärande. Enligt Skolverket (2017) kan det exempelvis vara bildstöd, tydliggörande pedagogik eller anpassningar i lärmiljön.

Barnperspektivet är när vuxna försöker förstå och agera utifrån barnets bästa. Enligt Halldén (2003) bygger perspektivet på vuxnas tolkningar av barns behov i de situationer barnet befinner sig i. Ett barnperspektiv i arbetet med barn i behov av särskilt stöd innebär att utgå från vad som bedöms vara barnets bästa, samtidigt som barnets egna erfarenheter och uttryck får utrymme.

Barns perspektiv. "Barns perspektiv avgränsas till "barns egna erfarenheter, uppfattningar och förståelse av sin livsvärld" (Pramling Samuelsson m.fl, 2011). Halldén (2003) beskriver att innebörden av begreppet är vikten av barnets eget perspektiv eller kultur, där barnet själv bidrar med information.

Tidigare forskning

I detta kapitel beskrivs tidigare forskning kring barns delaktighet och inflytande i utformningen av extra anpassningar och särskilt stöd. Kapitlet är uppbyggt kring barns delaktighet och inflytande ur olika perspektiv. Den första delen berör delaktighet och inflytande ur ett barnperspektiv, delaktighet och inflytande i utformningen av extra anpassningar och särskilt stöd samt delaktighet och inflytande ur barns perspektiv.

Barns delaktighet och inflytande

Inom forskningen lyfts olika aspekter och fokus på barns delaktighet och inflytande. En viktig del är den strukturella aspekten. Grannäs (2011) redogör för att det finns ett tydligt samband mellan skolans belägenhet utifrån socioekonomiska förhållanden och elevers upplevelse av inflytande. Resultatet visar att elever upplever en lägre grad av inflyttande i skolor belägna i socioekonomiskt utsatta områden. I likhet med Grannäs (2011) problematiserar Casado-Muñoz (2019) barns delaktighet och menar att strukturella och sociala olikheter påverkar utsatta barns möjlighet till delaktighet. De utgår i sin analys från sambandet mellan policys och tillämpningen av dessa i spanska autonoma regioner. Studien synliggör främjande och begränsande faktorer i arbetet för barns rätt till delaktighet vad gäller pedagogiskt beslutsfattande. De menar att faktorer såsom barnfattigdom och funktionsnedsättningar resulterar i begränsningar av barnets rättigheter. Det yttrar sig genom att barn med funktionsnedsättningar ofta inte få gå kvar i den ordinarie skolan utan riskerar att flyttas till ett separat utbildningssystem. Barnfattigdomens begränsningar påverkar barn genom att vårdnadshavare har svårigheter att betala för utbildning, ökad risk för undernäring samt trångboddhet vilket påverkar möjligheten till ett privatliv. Grannäs (2011) redogör för hur inflytandet påverkas av samhällets förväntningar på skolor och att faktorer såsom språkliga förutsättningar begränsar elevers möjlighet till inflytande. Almqvist och Almqvist (2015) och Lanå (2015) betonar språkets betydelse samt barns status i barngruppen som en förutsättning och därmed också en begränsning av barnets möjlighet till delaktighet och inflytande. Ribaeus (2014) lyfter inflytande utifrån maktaspekten i förskolan. I studien synliggörs förskollärarnas formella och informella makt. Resultatet visar att förskollärarna i studien upplever sig själva som det största hindret för barns inflytande med anledning av barns omsorgs- och skyddsbehov. Norwich m.fl. (2006) lyfter också hinder för barns delaktighet i form av en rädsla för att skada barns självförtroende och att möjligheten för delaktighet och inflytande uppfattas som alldeles för betungande.

Ribaeus (2014) redogör för att grunden i demokratifostran bygger på fungerande relationer. Hon menar att barns inflytande på så sätt påverkas av relationer till både vuxna och barn. Det är därför viktigt att barn får praktisk träning i konflikthantering, utveckla förmågan att sätta ord på sina upplevelser samt att de får öva på att lyssna. Relationerna har på så sätt en avgörande roll vad gäller barns möjlighet till delaktighet och inflytande. Barns möjligheter begränsas på så sätt till dess förmåga att upprätthålla relationer med barn och vuxna. Westlund (2011) problematiserar inflytande i förskolan. Hon menar att fokus för barns inflytande ska ligga på pedagogerna och organisationen och inte på det enskilda barnet. Westlund (2011) redogör för vikten av att verksamheten organiserar för barns inflytande genom att låta barn vara delaktiga i formella beslutsprocesser. På så sätt förbereds barnen för ett liv som demokratiska medborgare. Detta resulterar i att kravet på inflytande ställs på en organisatorisk nivå snarare än på individnivå.

Larkins (2022) problematiserar barns möjlighet till delaktighet och inflytande i beslutsfattande processer. Hon redogör för hur barn, trots lagstöd, systematiskt utesluts vid beslut som de direkt berörs av. Även i de fall där barns röster blir hörda, leder det sällan till att deras perspektiv blir inskrivna i policys. För att motverka detta krävs en strukturell förändring där barns agens tas tillvara på. Det innebär att barn måste bli en del av hela processen i utformningen av lagar och policys på internationell, nationell och lokal nivå. Framgångsfaktorer i arbetet för ökad delaktighet och inflytande är relationer som präglas av samarbete samt organisatoriska förutsättningar. Avslutningsvis lyfts vikten av en miljö som präglas av öppenhet och mottaglighet för barns åsikter och synpunkter. Detta bekräftas av Sheridan och Pramling Samuelsson (2001) som betonar att barn behöver ges möjlighet att uttrycka sina tankar, åsikter och erfarenheter i frågor som berör dem. Författarna menar att delaktighet inte enbart handlar om att barn får göra val, utan också om att barnen blir lyssnade på samt att deras perspektiv tas på allvar i verksamheten. Flückiger m.fl (2018) menar att barn är kapabla att uttrycka sofistikerade och tillitsfulla åsikter vad gäller sitt lärande. Vilket visar vikten av barns möjlighet att göra sin röst hörd.

Strategier för inflytande

Forskningen visar att barn själva har möjlighet att få delaktighet och inflytande. Studier visar att förskolebarn använder sig av motstånd som en strategi för att få delaktighet och inflytande över verksamheten (Dolk, 2013; Emilson och Johansson, 2013; Johansson & Emilson, 2016). De menar att motståndet tar sig uttryck på olika sätt, bland annat genom att ifrågasätta och

utmana regler, inte lyssna på pedagoger, inte svara på tilltal och genom att inte delta i aktiviteter. Forskningen lyfter också olika strategier i främjandet av barns delaktighet och inflytande ur ett barnperspektiv. En strategi kan vara att pedagoger lyssnar till barnens idéer samt tankar, och gör det till en möjlighet för utformning av verksamhetens innehåll. ”När barn ges möjlighet att uttrycka sina åsikter och upplever tas på allvar stärka deras delaktighet och känsla av att kunna påverka sin vardag” (Sheridan & Pramling Samuelsson, 2001). För barn i behov av särskilt stöd kan ett lyhört förhållningssätt vara särskilt betydelsefullt, då deras perspektiv annars riskerar att förbises i verksamheten. Att synliggöra barns röster handlar inte enbart om att låta dem uttrycka sig, utan också i vilken utsträckning deras åsikter får betydelse för undervisningens innehåll och utformningen av lärmiljöer i förskolan. En annan strategi som lyfts i forskningen är att skapa lärmiljöer som ger barn en möjlighet till att ta egna initiativ som påverkar barnen egna lekar och aktiviteter. Enligt Emilson (2008) är pedagogernas förmåga att vara lyhörda och följa barnens intressen främjande för barnens inflytande. För barn i behov av särskilt stöd kan anpassade lärmiljöer samt individuellt stöd bidra till ökade möjligheter att delta på lika villkor som andra barn.

Delaktighet och inflytande i utformningen av särskilt stöd

Flückiger m.fl (2018) menar att det är oroväckande att barns röster inte får ta större plats i debatten om förskola och skola. De problematiserar barns ställning i samhället och menar att barn är marginaliserade och borde få höras i frågor som berör dem. Casado-Muñoz (2019) studie bekräftar att barns röster ofta saknas, trots lagstiftning i form av FN:s konvention om barnets rättigheter och plan för främjande av mångfald. De poängterar vidare att barn i behov av särskilt stöd är en utsatt grupp och att det därför krävs fortsatt arbete för att säkerställa rätten till delaktighet och inflytande, för att minska gapet mellan teori och praktik. Heiskanen m.fl (2021) har analyserat individuella utvecklingsplaner utifrån hur barns, vårdnadshavare och specialisters röster fått ta plats och hur de värdesätts i utformningen av dessa. Analysen visar att barn och vårdnadshavare fått yttra sig men att de inte har ett reellt inflytande i utformningen av särskilt stöd. Studien visade att andelen individuella utvecklingsplaner och åtgärdsprogram där barn i åldrarna 0-6år behov av särskilt stöd fått komma till tals var 22,2 %, vårdnadshavare 33.3 % och specialister 31,3 %. Vilket bekräftar Casado-Muñoz (2019) och Fluckingers (2018) oro kring bristen vad gäller barns delaktighet och inflytande. Resultatet visar att barns och vårdnadshavares röster endast tas i beaktande för att förstärka skolans uppfattning. Det visar att delaktighet och inflytande inte alltid sker på lika villkor och att det inte kan tas för givet bara

för att det finns formella processer. Norwich m.fl (2006) studie synliggör komplexiteten vad gäller barns delaktighet i utformningen av åtgärdsprogram och individuella utvecklingsplaner. Analysen av barns röster visar en stor skillnad i hur begreppet delaktighet tolkas och hur det används, alltifrån hur barns åsikter och preferenser beaktas till huruvida barn får vara delaktiga i gemensamma förhandlingar och vid beslutsfattande. Norwich m.fl. (2006) menar att informella processer såsom att bygga tillitsfulla och öppna relationer med eleverna, genom att visa respekt, känslighet och empati, är en förutsättning för att få de formella processerna för barns delaktighet att fungera. De menar också att förutsättningen för att lyckas beror på hur organisationen strukturerar upp verksamheten och på faktorer såsom att avsätta tid, medarbetarkompetens och lämpligt material.

Teoretisk förankring

Postmoderna perspektiv och barndomssociologi

Det postmoderna perspektivet öppnade upp för en förändrad syn på barn och barndom. Dahlberg m.fl (2018) beskriver postmoderniteten som en filosofisk epok som växte fram under 1950-talet. Den filosofiska utgångspunkten är att det inte existerar en absolut sanning, kunskap och etik. Författaren beskriver att postmoderniteten växte fram på grund av ett missnöje över modernitetens behov av att kontrollera och eliminera det som inte ansågs passa in i samhället. Kritiken mot modernitetens samhällssyn var dess bristande förmåga att förstå och tillgodose mänsklig mångfald, komplexitet och ovisshet. Det postmoderna perspektivet utgår från att förståelsen och kunskapen om världen är socialt konstruerad. Det innebär att vi själva tillsammans med andra människor är delaktiga i konstruktionen av exempelvis samhället. På så sätt skiftar förståelsen och kunskapen om världen beroende på kontext vilket. Det postmoderna perspektivets syn på världen öppnar upp för mångfald då det inte finns en enhetlig subjektiv syn.

Under 1990-talet fick barndomssociologin sitt genombrott genom Alison James och Alan Prouts verk *Constructing and Reconstructing Childhood* (1997). Genombrottet innebar att forskningen övergick från att forska om barn till att forska med och för barn. Syftet med barndomssociologin är att barns egna erfarenheter samt perspektiv synliggörs genom att barn ses som aktiva individer i deras vardag. James och Prout (1997) beskriver barndomssociologi som ett område där man ser på hur barn och barndom blir förstådda i samhället. De menar att barndomen formas av hur människor lever, vad de tror på samt tidigare händelser. Barn ses som viktiga i sitt eget liv. Barnen kan både bli påverkade av saker runt sig, men de har även möjlighet att själva ändra på det som händer. Barn är alltså aktiva och gör skillnad där de är. Mayall (2002) lyfter att barns vardag präglas av maktrelationer där vuxna ofta tolkar barns situationer. Synen på barn och barndomen varierar därför mellan olika samhällen och perioder. Barnen formas av samhället men också av deras egen förmåga att agera samt påverka sin vardag. Nutida barndomsforskning menar att barns erfarenheter utgår ifrån tid, plats och i det sammanhang som barnen befinner sig i. Halldén (2007) beskriver ett barndomssociologiskt perspektiv där förskolan ses som en viktig arena för barns vardagsliv och där fokus ligger på hur barnen tillsammans skapar egna kulturer. Barnkulturen påverkas av samspelet mellan barn och av det omgivande samhället, samt vuxnas syn på barn.

En annan del inom barndomssociologin är att se på barn som *beings* och inte enbart som *becomings.* Perspektivet innebär att barn ses som kompetenta individer här och nu, snarare än personer som är på väg att bli vuxna. Palla (2011) framhåller dock att det ur ett specialpedagogiskt perspektiv är viktigt med en perspektivisering, vilket innebär att utgå från olika perspektiv. För barn med funktionsnedsättningar innebär Pallas (2011) resonemang att det är viktigt att både utgå från barn som både beings och becomings. På så sätt finns det möjlighet att anpassa och utgå från barns förmåga och behov av stöd. Halldén (2007) framhåller betydelsen av relationer, tillit och gemenskap, där vuxnas roll består av att stödja samspelet mellan barn och mellan barn och vuxna. Samtidigt har uppdelningen av barn som becomings och vuxna som färdiga individer kritiserats. Lee (2001) menar att både barn och vuxna ständigt utvecklas och förändras, vilket innebär att de kan ses som både beings och becomings. Detta perspektiv synliggör likheter snarare än skillnader mellan barn och vuxna.

Trots att barndomssociologiskt fokus på barns perspektiv har synsättet också kritiserats. Pramling, Samuelsson m.fl. (2011) menar att det finns en risk att forskare och vuxna tolkar barns perspektiv utifrån sina egna föreställningar. Författarna beskriver hur barndomssociologin har utvecklats, från en mindre roll till att bli ett centralt kunskapsområde inom forskning när det gäller barn och barndom. De hänvisar till Qvortrup m.fl. (1994), som beskriver barndomen som en del av samhället där struktur påverkar både barn och vuxna från samma samhälleliga villkor, men utifrån olika sätt. Samtidigt problematiserar Sommer m.fl. (2011) detta synsätt och menar att det finns en risk att vuxnas tolkningar av barns erfarenheter kommer framför barns egna uppfattningar. Samtidigt är författarna positiva till Corsaros barndomssociologiskt perspektiv, eftersom det beskriver barns aktiva roll i skapandet av sin sociala vardag. Corsaro (2018) menar att barn är aktiva aktörer som genom social interaktion tolkar, förhandlar samt återskapar sin omvärld. Enligt Sommer m.fl. (2011) ligger detta nära barns perspektiv, där barns egna erfarenheter, tankar och uppfattningar ges betydelse.

Shiers delaktighetsmodell

Åhl m.fl. (2020) redogör för hur Shiers delaktighetsmodell skapades som ett komplement till Harts delaktighetstege. Skillnaden är att Shiers delaktighetsmodell utgår från hur vuxna i organisationen måste göra medvetna val när det gäller att dela sin makt med barn. Det innebär att organisationen måste ge barn förutsättningar att få tillgång till en del av makten. Åhl m.fl. (2020) redogör för uppbyggnaden av delaktighetsmodellen och dess centrala begrepp. Delaktighetsmodellen består av olika nivåer av delaktighet och på varje nivå finns tre

tillhörande aspekter. Aspekterna förtydligar och synliggör vilka steg organisationen behöver ta för att öka barns delaktighet och inflytande. Åhl m.fl. (2020) menar att Shiers delaktighetsmodell förenklar organisationens arbete då den synliggör var organisationen befinner sig samt vilka steg organisationen kan ta för att utöka barns möjlighet till delaktighet och inflytande. Shier (2001) poängterar att detta kan innebära att organisationen befinner sig på olika steg på olika nivåer samt i förhållande till olika uppgifter och aspekter av arbetet. Nedan följer en utförligare beskrivning av de olika nivåerna samt tillhörande aspekter.

Nivå 1: Barn blir lyssnade på

Shier (2001) redogör för den första nivån i delaktighetsmodellen vilket innebär att vuxna aktivt lyssnar på barn när de uttrycker sina åsikter. På nivå 1 är det upp till barnen att hitta möjligheter att uttrycka sig. Organisationen gör inget för att säkerställa att barns åsikter framkommer och tas i beaktande i beslut som de berörs av. Han förklarar hur den första aspekten, öppningar, innebär att vuxna är beredda på att lyssna på barnet. Den andra aspekten, möjligheter, innebär att vuxna skapar förutsättningar för barn att uttrycka sig genom tillgänglighet i miljön och tillgängliga vuxna. Den sista aspekten, skyldigheter, förutsätter att organisationen beslutar att införa en policy vilket innebär att alla vuxna har en skyldighet att lyssna på barns åsikter när dessa uttrycks.

Nivå 2: Barn får stöd för att uttrycka sina åsikter och synpunkter

Nivå 2 skiljer sig åt från den första. Shier (2001) redogör för hur vuxna aktivt arbetar för att alla barn ska få möjlighet att uttrycka sina åsikter och synpunkter. I det här steget identifierar vuxna barns behov av stöd. Författaren menar att det kan finnas olika orsaker till att barn blir begränsade. Han menar att det kan bero på att vuxna saknar kunskap i exempelvis TAKK eller i barnets modersmål och på så sätt begränsas kommunikationen med barnet. Det kan också bero på andra aspekter i miljön såsom att kulturen inte präglas av delaktighet och inflytande. Han menar vidare att barnet även kan begränsas på grund av låg självkänsla och självförtroende. Den första aspekten, öppningar, innebär att vuxna ger barn stöd så att de får möjlighet att uttrycka sina åsikter och synpunkter. Den andra aspekten, möjligheter, förutsätter att det finns olika strategier för att ge barn rätt förutsättningar att uttrycka sina åsikter och synpunkter. Författaren redogör för vikten av att erbjuda en variation av åldersanpassade metoder. Han menar att det kan vara att utgå från metoder såsom spel, skapande, undersökningar och intervjuer. Den tredje aspekten, skyldigheter, innebär att det enligt policy finns krav på att barn får stöd för att kunna uttrycka sina åsikter och synpunkter. Författaren ifrågasätter emellertid meningen med att barn får uttrycka sina åsikter och synpunkter men att det inte tas i beaktande

vid beslut. Han problematiserar vidare huruvida nivå 1 och 2 överhuvudtaget innebär att barn blir delaktiga.

Nivå 3: Barn får sina åsikter och synpunkter beaktade

Shier (2001) beskriver nivå 3 som den första nivån där barns åsikter och synpunkter blir beaktade i beslut som berör dem. Han poängterar vidare att detta per automatik inte innebär att barn alltid får sina åsikter och synpunkter uppfyllda. Beslut fattas med flera faktorer i åtanke, varav barns åsikter och synpunkter endast är en del av många faktorer. Författaren lyfter att uppnåendet av nivå 1 till 3 är minimum i enlighet med uppfyllandet av FN:s konvention om barnets rättigheter. På nivå 3 innebär den första aspekten, öppningar, att organisationen tar barns åsikter och synpunkter i beaktning. När organisationen har en process som möjliggör att barns åsikter och synpunkter tas i beaktande är nästa aspekt, möjligheter, uppnådd. Implementering av artikel 12 i FN:s barnkonvention innebär att organisationen befinner sig i aspekten skyldigheter. Enligt Shier (2001) innebär nästa steg, skyldigheter, att organisationen inte enbart har möjlighet att ge barn inflytande utan också har ett ansvar att säkerställa att barns röster beaktas i verksamheten.

Nivå 4: Barn involveras i beslutsfattande processer

Shier (2001) beskriver den fjärde nivån i delaktighetsmodellen som det första steget där barn får ett reellt inflytande i beslutsfattande processer. Han redogör för hur det fjärde steget innebär att barn och vuxna gemensamt planerar och tar beslut i frågor som berör barnen. Författaren exemplifierar detta genom att illustrera skillnaden mellan nivå 3 och 4. Skillnaden är att i nivå 3 blir barn tillfrågade om eventuella önskemål på aktiviteter men att beslutet fattas av vuxna utifrån inkomna svar. Nivå 4 innebär att barn och vuxna tar ett gemensamt beslut och att det på så sätt innebär att vuxna avsäger sig en del av sin makt till barnen. Författaren redogör för att den första aspekten, öppningar, innebär att organisationen öppnar upp för barns deltagande i beslutsfattande processer och att organisationen är öppen för förändringar. Den andra aspekten, möjligheter, kräver att organisationens processer anpassas för att möjliggöra barns deltagande i beslutsfattande processer. Han redogör för hur organisationen måste se över och anpassa sig utifrån olika perspektiv såsom miljö, tid, tillvägagångssätt, administration, språk, livssyn och arbetssätt. Den tredje aspekten, skyldigheter, innebär att organisationen eliminerar faktorer som förhindrar barns delaktighet i beslutsfattande processer på policynivå. Det innebär att organisationens policy ställer krav på inkluderingen av barn vid beslut som berör dem.

Nivå 5: Barn delar inflytande och ansvar över beslutsfattande

Shier (2001) beskriver att skillnaden från föregående nivå består i graden av inflytande. Nivå 5 kräver att vuxna avsäger sig en del av makten över beslut till förmån för barnen. Tanken är att barn, i en trygg och stödjande miljö, ska ges möjlighet till delaktighet och inflytande i beslut som berör dem. Den första aspekten, öppningar, infaller när organisationen öppnar upp för att dela med sig av makten över beslut till barn. Den andra aspekten, möjligheter, innebär att det finns en process som säkerställer barns möjlighet till beslutsfattande. Den tredje aspekten, skyldigheter, innebär att det finns en policy som säkerställer barns makt och inflytande. Det innebär att barn och vuxna gemensamt ges makt och ansvar i beslutsfattande.

Sammanfattningsvis används det postmoderna perspektivet och barndomssociologin som en filosofisk grund i analysen av resultatet. Den filosofiska aspekten är en viktig del i förståelsen för kontextens betydelse vad gäller barns möjlighet till delaktighet och inflytande och barns möjlighet till meningsskapande. Shiers delaktighetsmodell används som ett komplement i synliggörandet av var organisationen befinner sig samt vilka steg organisationen kan ta för att utöka barns möjlighet till delaktighet och inflytande.

Metod

Metodval

Studien utgår från en kvalitativ forskningsansats. En kvalitativ ansats har valts eftersom studiens syfte är att bidra med kunskap om barns delaktighet och inflytande i utformningen av extra anpassningar och särskilt stöd i förskolan, ur både barns perspektiv och ett barnperspektiv. En kvalitativ ansats är lämplig när forskningen syftar till att undersöka och tolka individers erfarenheter, upplevelser samt uppfattningar i ett specifikt socialt sammanhang (Kvale & Brinkmann, 2014; Bryman, 2018). Genom en kvalitativ metod skapas möjlighet att få en djupare förståelse för hur barn, förskollärare och specialpedagoger uppfattar och beskriver dessa processer. Kvalitativ forskning möjliggör även en mer allsidig analys av sociala processer, relationer och betydelser i den pedagogiska praktiken (Bryman, 2018; Saldaña, 2016).

Urvalsgrupp

Urvalet består av barn, förskollärare samt specialpedagoger från två olika förskoleverksamheter i två olika kommuner. Deltagarna valdes genom ett strategiskt urval, vilket innebär att forskaren väljer deltagare utifrån deras relevans för studiens syfte och forskningsfrågor (Bryman, 2018; Patel & Davidson, 2019).

Förskollärarna i studien har erfarenhet av att arbeta utifrån både barnperspektiv och barns perspektiv i arbetet med barn i behov av särskilt stöd. Specialpedagogerna har erfarenhet av att handleda förskollärare i frågor som rör barns perspektiv, delaktighet, inflytande och stödinsatser. Deras erfarenheter har därmed bidragit till en fördjupad förståelse av hur stödinsatser organiseras och genomförs i förskolans praktik (Ahlberg, 2013).

Barnen som deltog i studien är mellan 3 och 6 år och går på de aktuella förskolorna. Deras erfarenheter är kopplade till förskolans dagliga verksamhet, där särskilt stöd kan förekomma. Genom att inkludera barn i studien synliggörs deras egna perspektiv, vilket är centralt i forskning om barn där barn betraktas som kompetenta aktörer med rätt att uttrycka sina erfarenheter (Sommer m.fl, 2011).

Tabell 1: Urval

Informantkod	Yrkesroll	Erfarenhet /ålder	Datainsamlingsmetod	Omfattning
Fsk 1	Förskollärare	35 år	Semi-strukturerad intervju	45 min
Fsk 2	Förskollärare	15 år	Semi-strukturerad intervju	50 min
Fsk 3	Förskollärare	12 år	Semi-strukturerad intervju	40 min
Fsk 4	Förskollärare	35 år	Semi-strukturerad intervju	40 min
Fsk 5	Förskollärare	38 år	Semi-strukturerad intervju	40 min
Sp 1	Specialpedagog	14 år	Semi-strukturerad intervju	60 min
Sp 2	Specialpedagog	8 år	Semi-strukturerad intervju	60 min
B1	Barn	4 år	semistrukturerad gruppintervju (i lekmiljö)	10 min
B2	Barn	4 år	Semistrukturerad gruppintervju (i lekmiljö)	10 min
B3	Barn	3 år	Semistrukturerad gruppintervju (i lekmiljö)	10 min
B4	Barn	3 år	Semi-strukturerad gruppintervju (i lekmiljö)	10 min
B5	Barn	3 år	Semi-strukturerad gruppintervju (i lekmiljö)	10 min
B6	Barn	4 år	Semi-strukturerad gruppintervju (i lekmiljö)	10 min
B7	Barn	5 år	Semi-strukturerad intervju	6 min
B8	Barn	5 år	Semi-strukturerad intervju	7 min
B9	Barn	6år	Semi-strukturerad intervju	7 min

Genomförandet

Datainsamlingen genomfördes i form av semistrukturerade intervjuer. Semistrukturerade intervjuer innebär att intervjuaren använder sig av öppna frågor samtidigt som det finns möjlighet att ställa följdfrågor. Vilket ger forskaren möjlighet att få mer utförliga svar och en djupare förståelse för den intervjuades erfarenheter samt uppfattningar (Bryman, 2018; Kvale & Brinkmann, 2014). Intervjuerna med förskollärare och specialpedagoger fokuserade på deras syn på barns delaktighet och inflytande i arbetet med särskilt stöd samt hur de arbetar för att möjliggöra detta i praktiken.

Genom intervjuer kan forskaren få tillgång till deltagarnas egna erfarenheter, tolkningar och beskrivningar av sitt arbete (Patel & Davidson, 2019). Med specialpedagogerna genomfördes intervjuerna på två olika sätt: en digital med skrivna svar samt en intervju som spelades in på en diktafon. Intervjuerna tog plats i ett rum på respektive förskola där man kunde samtala ostört. Förskollärarnas intervjuer genomfördes ostört i respektive förskolas konferensrum. Även förskollärarnas intervjuer spelades in på en diktafon samt att anteckningar gjordes.

Intervjuerna med barnen genomfördes både enskilt och i grupp. Doverborg m.fl. (2000) menar att gruppintervjuer kan ge barnen möjlighet att ta sig an varandras tankar och utveckla sina resonemang tillsammans. Samtidigt kan gruppsituationer innebära att barn påverkar varandra, och att somliga barn tar mer utrymme än andra. Detta ställer krav på att intervjuaren måste skapa utrymme så att alla barn kommer till tals. Intervjuerna genomfördes på respektive förskola i ett avskilt rum som barnen var väl bekanta med. Rummet var lugnt och fritt från störande material för att skapa goda förutsättningar för samtalet. De enskilda intervjuerna genomfördes tillsammans med forskaren vid ett lägre bord anpassat för barnens storlek. Innan intervjuerna påbörjades informerades barnen om att samtalet skulle spelas in, och de tillfrågades om sitt samtycke, vilket samtliga barn godkände. Den välbekanta miljön syftar till att skapa trygghet och ge barnen möjlighet att uttrycka sina tankar och erfarenheter på ett så avslappnat sätt som möjligt. Varje enskild intervju tog 5-7 minuter. Gruppintervjuerna tog ca 10 min. Intervjuerna med barnen anpassades efter barnens förståelse. Frågorna formulerades på ett enkelt och begripligt sätt och kompletterades med exempelvis bilder för att underlätta barnens förståelse samt för att få barnen att uttrycka sina egna erfarenheter (Pramling, Samuelsson m.fl., 2011). Genom en anpassning av intervjuerna utifrån barnens förutsättningar synliggjordes barns perspektiv

Analys och bearbetning

Analysen av det insamlade materialet hade sin utgångspunkt i tematisk analys som Bryman (2018) beskriver i sin bok. Tematisk analys är en metod som syftar till att identifiera, analysera och tolka återkommande mönster eller teman i det empiriska materialet. Intervjuerna transkriberades för att möjliggöra en noggrann genomgång av materialet. Därefter genomfördes en genomläsning för att få en helhetsbild av innehållet. Efter genomläsningen strukturerades materialet genom att meningsbärande enheter identifierades och organiserades i kategorier och teman. Denna process innebar att materialet systematiskt bearbetades för att synliggöra mönster och samband i deltagarnas utsagor (Bryman, 2018).

Koderna jämfördes och grupperades därefter i övergripande teman som relaterade till studiens syfte. Analysen genomfördes iterativt, vilket innebär att forskaren rör sig fram och tillbaka mellan empirin och framväxande teman för att fördjupa förståelsen av materialet (Bryman, 2018).

Särskilt hänsyn togs i analysen till barns perspektiv och barnperspektiv. Detta innebar att barnens uttalanden analyserades utifrån barnens egna erfarenheter och uttryck. På så sätt möjliggjordes en förståelse av hur delaktighet och inflytande tog sig uttryck i förskolans verksamhet. Vid analysen av gruppintervjuerna med barn beaktades även gruppdynamiska aspekter, såsom hur barn påverkade varandras utsagor samt hur olika röster kom till tals i samtalet. Detta lyfter Doverborg m.fl. (2000) som centralt i tolkningen av barns gemensamma resonemang.

Tillförlitlighet och trovärdighet

I kvalitativ forskning används begreppen tillförlitlighet och trovärdighet för att beskriva studiens kvalitet samt hur resultaten kan anses vara tillförlitliga. Enligt Bryman (2018) kan kvalitativ forskning bedömas utifrån kriterierna trovärdighet, överförbarhet, pålitlighet och möjlighet till styrka och konfirmering. För att stärka studiens trovärdighet har analysprocessen genomförts systematiskt där materialet har lästs igenom flera gånger för att säkerställa att tolkningarna är väl förankrade i det insamlade materialet. Genom att gå tillbaka till empirin

under analysen minskar risken för feltolkningar samt säkerställa att resultaten speglar deltagarnas uppfattningar och erfarenheter.

Avslutningsvis har studien präglas av ett reflekterande förhållningssätt, vilket bidrar till studiens konfirmerbarhet, detta innebär att resultaten baseras på det empiriska materialet snarare än på forskarens egna värderingar eller förförståelse (Bryman, 2018; Kvale & Brinkmann, 2014).

Etiska överväganden

I genomförandet av detta arbete har etiska överväganden gjorts i enlighet med forskningsetiska principer som formulerats av Vetenskapsrådet (2024). Dessa principer omfattar informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet. Deltagarna har informerats om studiens syfte, hur materialet har använts samt att deltagandet är frivilligt. Deltagarna i studien har även haft möjlighet att avbryta sitt deltagande när som helst under hela studien. Samtycke har hämtats in från alla deltagare innan datainsamlingen genomfördes. I de fall som berör barn har särskild hänsyn tagits till deras integritet och välbefinnande. Barnens perspektiv och rättigheter har beaktats i enlighet med Barnkonventionen, där paragraf 12 lyfter barns rätt till skydd, delaktighet och respekt för deras värdighet (UNICEF, 2018).

Genom att följa dessa etiska riktlinjer har ambitionen varit att genomföra arbetet på ett ansvarsfullt sätt där respekt för deltagarnas integritet, rättigheter och värdighet har varit en central del, samtidigt som barnets bästa har stått i fokus.

Resultat och analys

I följande avsnitt presenteras studiens resultat och analys. Förskollärare, specialpedagoger och barns syn på delaktighet och inflytande. Varje rubrik följs av en delanalys där resultatet analyseras utifrån tidigare forskning samt studiens teoretiska utgångspunkter.

Förskollärares syn på barns delaktighet och inflytande.

Förskollärarens roll i utformningen av extra anpassningar och särskilt stöd innefattar ett ansvar för barns möjlighet till delaktighet och inflytande. I intervjuerna beskriver förskollärarna hur de ser på barns möjlighet till delaktighet och inflytande generellt samt i utformningen av extra anpassningar och särskilt stöd. Samtliga förskollärare som deltog i studien lyfter vikten av lyhördhet inför barns åsikter. Förskollärare 2 beskriver hens syn på delaktighet på följande sätt:

> Att barnen utifrån ålder, mognad och förutsättningar får vara medskapare av sin vardag i förskolan; att bli lyssnad på, känna sig inkluderade och vara en del av ett sammanhang – delaktighet" (FSK 2).

Samtliga förskollärare uttrycker att de lyssnar på barnen och utformar verksamheten utifrån barnens förutsättningar och behov. Utifrån intervjuerna och förskollärarnas beskrivning av hur de arbetar för barns delaktighet och inflytande framträder en viss skillnad. Några av förskollärarna beskriver barns delaktighet och inflytande utifrån barns möjlighet att välja aktivitet. En av förskollärarna problematiserar barns möjlighet till inflytande och menar att barns möjlighet till inflytande till stor del påverkas av pedagogernas förmåga att skapa en inkluderande miljö. Förskollärare 2 menar att barnen får inflytande genom att till viss del påverka innehåll, arbetssätt och miljön i verksamheten. Hen problematiserar dock detta och menar att barns möjlighet påverkas av pedagogernas lyhördhet, stöttning av barn som har svårare att uttrycka sina tankar, åsikter och vilja samt pedagogernas förmåga att skapa strukturer som gör inflytande möjligt. Förskollärare 1 uttrycker sig på liknande sätt men poängterar att alla barn inte kan få sina önskemål tillgodosedda. I empirin lyfts olika exempel på hur barn påverkar innehållet i verksamheten. Förskollärare 3 och 4 lyfter delaktighet och inflytande utifrån möjligheten att påverka val av aktiviteter efter önskemål och intressen. Förskollärare 3 beskriver att hen försöker utmana barnen i det de behöver utmanas i och om det finns ett specialintresse implementeras det i verksamheten i olika grad. Implementeringen beror på tillgång på material, hens kunskap samt hur stort intresset är i resten av gruppen. Förskollärare 4 lyfter även vikten av att utforma utbildningen efter barnens intresse.

I intervjuerna framkommer olika sätt för att ta reda på barns perspektiv vid utformningen av extra anpassningar och särskilt stöd. Å ena sidan framträder ett tydligt barnperspektiv, detta synliggörs genom att många av förskollärarna intar ett tydligt barnperspektiv utifrån en tolkning av barns behov. Förskollärare 4 menar att barnen sällan inkluderas direkt i utformningen av extra anpassningar och särskilt stöd, utan deras perspektiv tas in genom observationer, tolkningar och ibland genom samtal. Barns perspektiv sker oftast genom samtal efter att anpassningen implementerats. Vidare lyfter förskollärare 3 att hen utformar anpassningarna och stödet i nära samarbete med vårdnadshavare samt med pedagoger som barnet haft tidigare.

Studiens resultat visar å andra sidan också att barns perspektiv tas i beaktande. En av förskollärarna lyfter hur hen ibland tar in barns perspektiv i utformningen av extra anpassningar och särskilt stöd. Förskollärare 5 menar att barnet i viss mån kan komma med egna tips på användbara upplevelser beroende på barnets ålder. Hen menar att det ibland kan vara lättare att få med sig barnet om det får komma med egna tankar till förbättring. En av förskollärarna poängterar vikten av ett främjande klimat, med ett tydligt fokus på barns perspektiv.

> Genom att skapa ett inkluderande klimat där stödet görs med barnet och inte för barnet, detta är en viktig kvalitetsfaktor som inte innebär att barnet ska bedöma vad som är ”rätt” stöd eller inte men där de görs delaktiga genom att bli lyssnad på och respekterad” (FSK 2).

I studiens resultat framkommer inte så många exempel på hur förskollärarna arbetar för att inkludera barn vid utformningen av extra anpassningar och särskilt stöd. En av förskollärarna berättar hur hen lyckats utforma extra anpassningar utifrån barns perspektiv.

> /.../ barn med ADHD som tidigt lärde sig att känna efter själv, kunde säga att: nu känns det jobbigt, jag vill gå in i ett annat rum./…/ Hen kunde få sitta för sig själv med hörlurar och en saga när de andra vilade…” (FSK 1).

I empirin lyfts även exempel på hur undervisningen anpassas efter barns behov av stöd. Syftet med anpassningen är att möjliggöra barns delaktighet i undervisningen. Förskollärare 2 berättar att hen stöttar barn som ofta avstår från att vara med på undervisning i skapande genom att utforma en undervisningssituation där barnet känner sig trygg. Barn som brukar avböja blir erbjudna undervisningen antingen först eller sist tillsammans med en kamrat som de är trygga med. Hen har uppmärksammat att den mest framgångsrika strategin är att barnet får vänta till sist, då en av pedagogerna har mer tid att sitta kvar och vägleda och stötta vid behov.

Studiens resultat visar att utformningen av extra anpassningar och särskilt stöd både utgår från barns perspektiv och från ett barnperspektiv. Syftet med anpassningarna är att inkludera

barnen i verksamheten och undervisningen. I förskollärarnas utsagor framkommer dock olika utmaningar i detta arbete.

Förskollärarna lyfter olika utmaningar i arbetet med att inkludera barns perspektiv i utformningen av extra anpassningar och särskilt stöd. Samtliga förskollärare problematiserar arbetet utifrån förutsättningen på organisationsnivå. Det framkommer stora utmaningar i form av stora barngrupper, begränsade resurser samt brist på tid. Förskollärare 5 menar att detta försvårar möjligheten att arbeta mer individuellt och lyhört. Förskollärare 3 problematiserar de stora barngrupperna och lyfter att arbetet med barn i behov av extra anpassningar och särskilt stöd resulterar i att de andra barnen i gruppen blir åsidosatta. Även förskollärare 2 uttrycker ett liknande resonemang men ur ett barnrättsperspektiv:

> Förhoppningen är såklart att de är trygga med oss pedagoger och vågar uttrycka sina önskemål och behov, det är klart en utmaning i en grupp med många barn att försöka tillgodose alla barns önskemål och behov men rätten att få lov att uttrycka det är viktig" (FSK 2).

En av utmaningarna som lyfts är när det finns flera barn i behov av särskilt stöd. Förskollärare 4 menar att barns olika behov ibland kan krocka och att det på så sätt kan vara svårt att tillmötesgå alla barns önskningar och behov av stöd. Förskollärare 5 menar att det inte finns tillräckligt med resurser i form av för få pedagoger. I intervjuerna framkommer att det kan vara svårt att balansera ett enskilt barns behov mot hela gruppens, särskilt när flera barn är i behov av stöd samtidigt. I vissa fall kan anpassningar för ett barn upplevas som negativ för de övriga barnen i verksamheten. Vidare framkommer det i resultaten flera faktorer som påverkar arbetet med barns delaktighet och inflytande på organisationsnivå. Förskollärare 2 problematiserar arbetet i arbetslaget och menar att det kan vara en utmaning:

> Första steget är att vi i arbetslaget reflekterar och samtalar om våra olika perspektiv på barnets behov, det är en utmaning att vi alla har olika erfarenheter, tankar och åsikter kring barn generellt i förskolan, inte alltid lätt att mötas (FSK 2).

En annan aspekt som lyfts är förskollärares uppdrag i arbetet mot läroplanens strävansmål och att det uppstår svårigheter i samband med inkludering av barns perspektiv. En av förskollärarna problematiserar arbetet för barns delaktighet och inflytande i förskolan: "svårigheter att nå alla läroplanens mål om man bara följer barnens tankar" (FSK 3). Det här visar på olika aspekter av uppdraget som förskollärare och vikten av en gemensam barnsyn och syn på lärande. Förskollärare 2 problematiserar svårigheten i arbetet för delaktighet och inflytande. Hen menar

att det finns ett behov av en diskussion och samsyn kring innebörden av begreppen inkludering, delaktighet och inflytande. “Sedan är det en utmaning utifrån att mycket vi gör under dagarna är att tolka, vem avgör vad som är korrekt tolkning eller inte” (FSK 2).

Delanalys förskollärares syn på barns delaktighet och inflytande

Studiens resultat visar tydligt att det finns ett spänningsfält mellan viljan av att utgå från barns perspektiv och möjligheten att utföra det. Förskollärarna uttrycker tankar kring barns förmåga till meningsskapande samtidigt framträder en medvetenhet kring kontextens betydelse i möjliggörandet av barns delaktighet och inflytande. Dahlberg m.fl (2018) beskriver att diskurser om barn och barndom påverkar förskoleinstitutioners uppbyggnad, organisation, utformning och syfte. Detta resulterar i att barns relationer till jämnåriga kamrater, vårdnadshavare och pedagoger påverkas av vilken mening förskoleinstitutionerna tillskrivs. Halldén (2025) menar att förskolan är viktig för barn, det är en arena där barn tillsammans skapar egna kulturer. Hon menar vidare att barnkulturen formas av samspelet mellan barn, vuxnas syn på barn samt av det omgivande samhället. Utifrån ett barndomssociologiskt perspektiv kan resultatet tolkas som att förskolan och förskollärarna tillskrivs ett stort ansvar gällande barns delaktighet och inflytande. Larkins (2022) menar att de organisatoriska förutsättningarna är en viktig framgångsfaktor i arbetet för barns delaktighet och inflytande. Studiens resultat visar att barns delaktighet och inflytande begränsas på grund av organisatoriska faktorer såsom för stora barngrupper, avsaknaden av resurser samt för få pedagoger.

Samtliga förskollärare uttrycker betydelsen av lyhördhet inför barns tankar och åsikter. Det lyfts också att det är viktigt att stötta barn så att alla, oavsett behov och förmåga, får möjlighet att uttrycka sig. Förskollärarna menar att det är viktigt att skapa strukturer där barn får möjlighet till inflytande över innehåll, arbetssätt och miljöns utformning. Detta bekräftas av Sheridan och Pramling Samuelsson (2011) som betonar att barn behöver ges möjlighet att uttrycka sina tankar, åsikter och erfarenheter i frågor som de berörs av. Författarna menar att delaktighet inte enbart handlar om att barn får göra val, utan också om att barnen blir lyssnade på samt att deras perspektiv tas på allvar i verksamheten. Utifrån Shiers (2001) delaktighetsmodell är detta en förutsättning för att nå upp till nivå 3. Det innebär att barns åsikter och synpunkter beaktas men att det inte innebär att de alltid får igenom sina åsikter och synpunkter. Han lyfter att barns perspektiv endast är en av många faktorer i beslutsfattandet. Detta synliggörs genom hur förskollärarna inte bara utgår från barns perspektiv i utformningen av extra anpassningar och

särskilt stöd, utan att de till stor del utgår från ett barnperspektiv. Resultatet synliggör en skillnad vad gäller planeringen av extra anpassningar och särskilt stöd. Å ena sidan uttrycker förskollärare att det är viktigt att skapa ett inkluderande klimat där extra anpassningar och särskilt stöd utformas med barnet. Å andra sidan uttrycker en stor del av förskollärarna att barns perspektiv tas i beaktande genom observationer och tolkningar. Studiens resultat visar att barns möjlighet till delaktighet och inflytande på så sätt till stor del beror på förskollärarnas förmåga och kompetens. Kontexten där barn befinner sig är på så sätt avgörande. Larkins (2022) lyfter att framgångsfaktorer i arbetet för ökad delaktighet och inflytande är relationer som präglas av samarbete. Utifrån en tolkning av förskollärarnas berättelser framträder en intention om vikten av relationer präglade av samarbete. Slutsatserna kan dras utifrån förskollärarnas berättelser om tillvägagångssättet i utformningen av extra anpassningar och särskilt stöd. Det visar sig genom förskollärarnas beskrivning av och fokus på barns rätt att uttrycka sina behov samt att bli lyssnade på. Relationer som präglas av samarbete innebär att vuxna måste avsäga sig lite av sin makt. James och Prout (2015) menar att barnens åsikter efterfrågas men det är de vuxna som avgör vilka anpassningar som genomförs. Detta illustrerar de ojämna maktförhållanden mellan barn och vuxna, vilket beskrivs i barndomssociologisk forskning. En av förskollärarna uttrycker att mycket av det som görs i förskolan är att tolka och att det kan vara svårt att veta vilken tolkning som är den rätta. Studiens resultat visar att arbetet i arbetslag är komplext och att pedagoger i ett arbetslag kan tolka barns behov av stöd på olika sätt. På så sätt speglas behovet av en gemensam samsyn och förhållningssätt i arbetet med inkludering, delaktighet och inflytande.

I enlighet med Shiers (2001) delaktighetsmodell krävs det att organisationen involverar barn i beslutsfattande processer. I intervjuer med förskollärare framkommer en avsaknad av implementerade processer som säkerställer att barn får ett reellt inflytande över extra anpassningar och särskilt stöd. Resultatet visar att barns reella inflytande på så sätt beror på förskollärarens kompetens, barnsyn, syn på lärande samt organisatoriska förutsättningar. Analysen av resultaten visar att förskolorna på så sätt inte når upp till nivå 4 i Shiers (2001) delaktighetsmodell.

Specialpedagogens arbete för barns delaktighet och inflytande

Resultatet visar att specialpedagogen har en central roll i att möjliggöra och synliggöra barns delaktighet och inflytande i arbetet med extra anpassningar och särskilt stöd.

Specialpedagogerna beskriver uppdraget som mångfacetterat och att det innefattar ett arbete på flera nivåer; individ-, grupp- och organisationsnivå. De beskriver att handledning, vägledning, observation, konsultation och utveckling av lärmiljöer utgör viktiga delar av uppdraget. Specialpedagog 2 nämner också att en central del av uppdraget är att fortbilda pedagoger inom olika delar av specialpedagogik. Specialpedagog 2 beskriver sin roll som specialpedagog:

> Vi ska vara ett komplement till förskolans pedagogik//…//vårt arbete börjar redan i det främjande och förebyggande. Hur kan vi jobba för att förebygga? Det handlar om att vi ska vara som en brandvarnare snarare än en brandsläckare (SP 2).

Det som skiljer specialpedagogernas beskrivning av arbetsuppgifter är att specialpedagog 1 utför kartläggningar och analyser. Specialpedagog 2 menar att hen till viss del är delaktig i analysen av kartläggningarna men att ansvaret ligger på pedagogerna. Orsaken till detta är pedagogernas relation till barnet.

Resultatet visar att en tydlig aspekt i specialpedagogens arbete är att kontinuerligt föra in barnets perspektiv i pedagogernas reflektioner och beslut. Specialpedagog 1 betonar att barns möjligheter till delaktighet och inflytande ska ge stor betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad. Hen menar att barnets åsikt är viktig och att barnet många gånger besitter kunskap om vad hen kan behöva för att tillgodose sina behov men att barnet inte alltid har lätt att förmedla detta. Specialpedagog 1 lyfter att en grundläggande del av arbetet mot barns delaktighet och inflytande sker genom handledning med pedagoger. “Genom att ställa frågor, lyfta barnets erfarenheter samt uppmana pedagoger att reflektera över hur barnet upplever olika situationer (SP 1)”. Specialpedagogerna uttrycker att de aktivt arbetar för att skapa förutsättningar för barns delaktighet genom att lyssna på barnet och, när det är möjligt, låta barnet själv uttrycka sina behov och upplevelser.

Barnets röst ses som viktig, men det betonas också att den inte alltid är lätt att fånga, vilket kräver anpassade arbetssätt. Specialpedagogerna lyfter exempel på metoder där barnet ges möjlighet att uttrycka sig på olika sätt utifrån sina förutsättningar. Specialpedagogerna förespråkar metoder där barn får möjlighet att uttrycka sig med hjälp av stöd.

> Genom att använda sig av ritprat och sociala berättelser där barn tillsammans med pedagogen kan resonera kring sociala situationer och tillsammans kommit fram till vilket stöd barnet är i behov av (SP 1).

Vidare lyfte specialpedagog 2 att hen observerat en framgångsrik metod där främst de äldre barnen får möjlighet att uttrycka sina behov.

> Jag hade en pedagog för ett par år sedan som använde sig av en samtalsmatta. Då hade hon bilder som hon lade fram för det är svårt att bara prata. Då får man i så fall använda sig av ritprat eller använda bilder man kan visa (SP 2).

Vad gäller metoderna i arbetet med de yngsta barnen framkommer en begränsning av valmöjligheter. Specialpedagog 2 menar att de yngre barnen kan bli delaktiga och få inflytande genom att erbjuda två olika alternativ. " /…/ Vill du göra det eller det? Då blir de vana vid att påverka" (SP 2). Hen menar vidare att de stora barngrupperna resulterar i att alla barn inte kan få som de vill, vilket innebär att barn ibland får kompromissa.

I intervjuerna framkommer vikten av att verkligen lyssna på barns perspektiv och inte vara snabb med att tolka barns behov utifrån ett barnperspektiv. Specialpedagog 2 menar att barn i behov av extra anpassningar och särskilt stöd upplever något som utmanande och att risken är att pedagoger snabbt låser sig vid ett behov bakom beteendet. Hen menar att antagandet inte alltid stämmer.

> /…/Jag kommer ihåg för något år sedan då vi hade en flicka som skrek hela tiden och var arg. Då jobbade de med känslor med hjälp av bilder. Då pekade hon att hon inte var arg utan ledsen. /…/ Vi måste gräva lite djupare för att få barnets åsikt (SP 2).

Specialpedagogens roll innebär samarbete och samverkan med förskollärare. Genom handledning och kontinuerlig dialog arbetar specialpedagogen för att stärka pedagogernas medvetenhet om barns rätt till delaktighet. Specialpedagog 1 berättar att arbetet med handledning och konsultation med förskollärarna och arbetslagen sker genom att ställa frågor kring barnets perspektiv och att sätta in insatser för att stärka barnets delaktighet. Specialpedagog 2 menar att den avgörande rollen innebär att hjälpa pedagogerna att få syn på och reflektera kring barns behov. Resultatet visar att specialpedagogerna värdesätter fördelarna med verksamhetsbesök och påpekar samtidigt att detta är något de borde lägga mer tid på. Specialpedagog 2 förklarar att fördelen med besök ute i barngrupperna är att hen kan ge 100 % uppmärksamhet och att det ibland resulterar i att hen når fram till barn i behov av extra anpassningar och särskilt stöd.

> Det var ett barn som inte pratade så mycket. Arbetslaget hade på olika sätt försökt att nå fram utan att riktigt lyckas. Så satte jag mig ner och fick i gång en turtagningslek med barnet och pedagogen sa: Gud så här mycket har det här barnet aldrig pratat eller kommunicerat. För han pratar ju inte men han kommunicerar (SP 2).

Specialpedagogerna lyfter observation som en viktig del av uppdraget. De menar att fördelen med observation är att det ibland resulterar i att man får syn på saker.

Studiens resultat visar att barns inflytande ibland riskerar att prioriteras bort. Specialpedagog 1 redogör för att hen upplever att förskollärare anser att det är viktigt men att vardagens tempo påverkar i vilken mån barns delaktighet och inflytande prioriteras. Specialpedagog 2 problematiserar också det höga tempot och menar att pedagoger upplevs stressade. Hen menar att det på så sätt är nödvändigt att arbeta systematiskt och medvetet med frågan. Specialpedagog 2 lyfter vidare att en bra metod för att säkerställa barns perspektiv är att använda sig av relationscirklarna. Hen menar att pedagogerna på så sätt får syn på vilka barn de har en bra respektive mindre bra relation med. På så sätt synliggörs behovet av att närma sig barnet och barnets perspektiv. En strategi som lyfts är att pedagogerna ska sätta rimliga krav.

> Hur ska jag göra för att närma mig det här barnet? Ta 5 minuter på förmiddagen och 5 minuter på eftermiddagen som en bustid. Då jag bara är där och kommenterar det barnet gör och följer barnets intresse. Vad gör det för skillnad? Då blir det av. /…/ (SP 2).

Delanalys specialpedagogens arbete för barns delaktighet och inflytande

Studiens resultat visar att specialpedagoger har ett stort ansvar vad gäller säkerställandet av barns delaktighet och inflytande i utformningen av extra anpassningar och särskilt stöd. Det postmoderna perspektivets filosofiska grundtankar genomsyrar specialpedagogernas berättelser. Dahlberg m.fl. (2018) menar att postmoderniteten växte fram på grund av modernitetens bristande förmåga till förståelse för mänsklig mångfald, komplexitet och ovisshet. I resultatet framkommer komplexiteten för att tillgodose barns behov av stöd i strävan efter barns perspektiv. Specialpedagogernas utsagor visar på en förståelse för mångfald och att detta på olika sätt innebär att det uppstår utmaningar i arbetet för barns delaktighet och inflytande.

Specialpedagogerna i studien betonar vikten av att hitta strategier och metoder där barn, oavsett förmåga, får möjlighet att uttrycka sina behov. Samtidigt uttrycker en av specialpedagogerna en begränsning av de yngsta barnens perspektiv. Liknande resultat framkommer i tidigare forskning vilket visar att språkliga förutsättningar begränsar barns möjlighet till delaktighet och inflytande (Grannäs, 2011; Casado-Muñoz m.fl., 2019; Almqvist & Almqvist, 2015; Lanå, 2015). Casado-Muñoz m.fl. (2019) studie visar även att faktorer såsom barnfattigdom och funktionsnedsättningar har en negativ påverkan på barns delaktighet och inflytande. Studiens resultat visar att specialpedagogerna är medvetna om svårigheterna

och att de på olika sätt försöker hitta tillvägagångssätt för att barn ska få möjlighet att uttrycka sig utifrån sina behov. Genom användningen av metoder såsom ritprat, sociala berättelser och bilder möjliggör specialpedagogerna att barns perspektiv lyfts i utformningen av extra anpassningar och särskilt stöd. Corsaro (2018) och Qvortrup m.fl. (1994) lyfter att det behövs en medvetenhet och planering för att ge barn inflytande i arbetet, att barns delaktighet måste förstås ur ett barndomssociologiskt perspektiv. Det innebär att barnen ska ses som aktiva aktörer, att de både tolkar och påverkar sin omgivning. Specialpedagogernas tankar kring barns rätt till delaktighet och inflytande speglar samhällets syn på barn som kompetenta individer. Halldén (2007) framhåller betydelsen av relationer, tillit och gemenskap, där vuxnas roll består av att stödja samspelet mellan barn och mellan barn och vuxna. Specialpedagogerna i studien menar att de stöttar barn och pedagoger genom exempelvis handledning. James och Prout (1997) beskriver hur barn ur ett barndomssociologiskt perspektiv är viktiga aktörer, att de har möjlighet att ändra och påverka det som händer i deras liv. Resultatet visar att specialpedagogerna utgår från ett barndomssociologiskt perspektiv i arbetet för barns delaktighet och inflytande i utformningen av extra anpassningar och särskilt stöd. Det visar sig genom hur specialpedagogerna värdesätter barns perspektiv och hur de arbetar för att möjliggöra att alla barn oavsett förmåga får möjlighet att uttrycka sig. Specialpedagogerna uttrycker på så sätt en barnsyn som präglas av barns aktörskap, att barn har möjlighet att påverka och göra skillnad.

Utifrån Shiers (2001) delaktighetsmodell visar resultatet att det finns processer på plats för att säkerställa barns delaktighet och inflytande. För att nå upp till nivå 3 i Shiers (2001) delaktighetsmodell krävs det att barn får stöd att uttrycka sina åsikter och synpunkter. Nivå 3 innebär också att vuxna aktivt arbetar för barns rätt till delaktighet och inflytande, vilket synliggörs i studiens resultat. Resultatet visar att specialpedagogerna i vissa hänseende når upp till nivå 3 genom redogörelser för hur de arbetar på individnivå. I intervjuerna framkommer olika metoder för att säkerställa att alla barn, oavsett förmåga, får möjlighet att uttrycka sina åsikter och synpunkter.

Delaktighet och inflytande ur barns perspektiv

Barns perspektiv på delaktighet och inflytande har undersökts utifrån de dilemman barn kan möta i samspelet med andra barn, pedagoger och i lärmiljön på förskolan. I intervjuerna framträder komplexiteten i förståelsen av vad begreppen innebär. Många av barnen ställer sig undrande kring betydelsen och svarar snabbt att de inte vet. Samtliga barn uttrycker att de inte

har något inflytande i samspelet med äldre barn. Lek med de äldre barnen på förskolan framkommer som begränsande utifrån en maktaspekt ”Vi får inte vara med och leka med barnen på Björnen” (barn 3). Barn 6 uttrycker “Det är Björnarna som bestämmer vad vi ska leka, annars får vi inte vara med”. En del av barnen refererar till leken med äldre syskon ”Jag får inte vara med och leka med Anton” (barn 2).

Vidare framkommer det i resultaten att barn har olika erfarenheter av delaktighet och inflytande i leken med jämnåriga. Många av barnen uttrycker en önskan om att få bestämma vad de ska leka och vem de ska leka med. I intervjuerna med barnen skildras olika upplevelser av delaktighet och inflytande i leken tillsammans med jämnåriga barn. Barn 4 beskriver förskolan som en plats där hen får vara med. Ett av barnen uttryckte att “jag får vara med och bestämma när det gäller att leka tillsammans med kompisarna. I leken mamma, pappa, barn” (barn 1). Några av barnen menar att möjligheten till delaktighet och inflytande är begränsad. Vid frågan svarade barn 8 att hen inte får bestämma så mycket, att både fröknar och kompisar kan bestämma. Barn 9 svarade att hen fick bestämma lite men svarade inte på vilket sätt. I ett av samtalen med barnen frågar barn 6 om en jämnårig kompis vill leka med hen “Jag vill gunga Gunnar”, varpå barnet svarar “jag bestämmer själv vem jag vill gunga med” (barn 2). Det här visar att barn inte alltid har möjlighet att bestämma vem de ska leka med men att det finns en medvetenhet om rätten till självbestämmande.

Resultatet visar att barnen vill vara delaktiga och få inflytande över tillvaron på förskolan. Barnen uttrycker att de exempelvis vill vara med och bestämma vad de ska äta och vilken miljö de ska leka i. Intervjuerna med barnen visar hur svårt det kan vara att tillgodose alla barns önskemål och åsikter. I den ena intervjun uttrycker barnen önskemål om vilken miljö de vill leka i efter mellanmålet: “jag vill att vi ska vara inne efter mellis” (barn 2), “jag vill vara ute” (barn 5) och “jag vill va stora gården” (barn 6). Det framkommer tillfällen på förskolan då barnen får möjlighet att bestämma. I resultatet synliggörs barnens uppskattning över den fria leken och möjligheten att själva få inflytande över vad de ska leka med och vem de ska leka med. Barn 7 berättade att hen” tyckte mest om att leka med magneter”, medan barn 8 och 9 tyckte om aktiviteter som” pärla, rita och leka med kompisar”.

Vidare framkommer vad barnen uppfattar som utmanande och vilka strategier barn använder sig av för att få stöd. Några av barnen redogör för att inget är svårt på förskolan. Barn 8 uttrycker att det kan vara svårt att hoppa hopprep. Ett av barnen uttrycker svårigheter "svårt att smaka sallad utan att titta” (barn 7). Vilket berodde på att barnet tidigare på dagen hade haft undervisning i hur olika smaker kommer fram om man inte ser det man äter. Barnen skulle även

gissa vad det var som de smakade på. Här ser man även att svårigheter enligt barn kan vara något som man relaterar till något som har hänt tidigare under samma dag.

Resultatet visar att många barn vänder sig till pedagoger när de är i behov av stöd. Barnen redogör för att pedagogerna ger stöd i form av närhet, samtal och vägledning. Barn 3 beskrev att "vuxna pratade och hjälpte till när något var svårt". Barn 1 berättade att kompisar brukar hjälpa till. Å ena sidan visar resultatet att barnen i studien får möjlighet att uttrycka eventuella behov av stöd. Å andra sidan visar resultaten att många av barnen inte upplever att pedagogerna efterfrågar barnens tankar och åsikter. Ett av barnen menar att fröknarna ibland frågar vad de vill leka med. Barn 2 och 3 svarade att de inte vet ifall någon brukar fråga vad de tycker. Några av barnen uttryckte dock att det känns bra när någon efterfrågar deras synpunkter och åsikter.

När frågan om vad de skulle vilja bestämma mer över i förskolan gavs olika svar kopplade till lek och fantasi. Barn 7 önskade att "få leka med dinosaurier och ta hand om dem", barn 8 önskade "godisregn" och barn 9 önskade att få rymma tillsammans med kompisar. I resultatet framkommer också en önskan om att få bestämma maträtter. Ett av barnen uttrycker "jag vill bestämma vad vi ska äta" (barn 4).

Delanalys barns delaktighet och inflytande

Studiens resultat visar att den samhälleliga strukturen påverkar barns möjlighet till delaktighet och inflytande. Det postmodernistiska perspektivet utgår från att människor i samspel bidrar till konstruktionen av samhället. Resultatet i studien visar att barnen inte uppfattar att de har en direkt påverkan i konstruktionen av förskolan. Många av barnen uttrycker en önskan om delaktighet och inflytande i vardagliga beslut som berör dem. Möjligheterna till barns perspektiv är starkt begränsade utifrån organisatoriska faktorer. Antalet barn har en direkt påverkan på varje enskilt barns uppfattning om möjligheten till inflytande över verksamheten. Barns perspektiv påverkas på så sätt utifrån vilken kontext barnen befinner sig i. Resultatet kring barns delaktighet och inflytande synliggör det barn tycks värdera som viktigt i sin vardag på förskolan och i hemmet. James och Prout (1997) menar att barn är aktiva sociala aktörer, men att deras möjligheter att påverka också påverkas av det sammanhang som barnen befinner sig i. Många av barnen uttrycker en önskan om att få bestämma vem de ska leka med, vad de ska leka samt en önskan om att få bestämma vilken lärmiljö de ska vistas i. Den samhälleliga strukturen och förutsättningarna på förskolan möjliggör att barn får uttrycka sina åsikter och önskemål men att barn inte alltid får möjlighet att bestämma över förskolans struktur. Dahlberg

m.fl. (2018) lyfter postmodernitetens utgångspunkt och synen på världen som socialt konstruerad. Barns skilda önskemål kring vad de vill göra och vilken miljö de vill befinna sig i visar på komplexiteten i vad som blir möjligt utifrån organisatoriska förutsättningar. Utifrån Halldéns (2003) beskrivning av hur barnperspektivet synliggör barns roll i samhället, möjliga erfarenheter och barns uttryck av sina erfarenheter framstår förskolan som en plats med både möjligheter och begränsningar. Barnen befinner sig i en miljö med många barn där hänsyn måste tas till olika viljor och önskemål. Det visar att barnen måste utveckla strategier för att få möjlighet till delaktighet och inflytande.

Begränsningar till trots så ger barnen uttryck för att förskolan är en främjande miljö vad gäller delaktighet och möjligheter till lek med jämnåriga barn. I likhet med tidigare forskning visar analysen att språket och barns status är en förutsättning för barns möjlighet till delaktighet och inflytande (Almqvist och Almqvist, 2015 och Lanå, 2015). Barns uttryck för att de inte har möjlighet till delaktighet och inflytande vad gäller lek med äldre barn kan tolkas bero på skillnader i barns språkliga förmåga. På samma sätt kan enskilda barns uttryck för att de ibland upplever att de inte har något inflytande i leken tillsammans med jämnåriga tolkas bero på en begränsning av språkliga förmågor. Resultatet kan också tolkas utifrån Shiers (2001) resonemang att barn kan begränsas på grund av låg självkänsla och självförtroende. Detta är dock inget barn explicit uttrycker utan snarare en tolkning av barns perspektiv.

I intervjuerna framkommer inte barns uppfattningar kring delaktighet och inflytande i utformningen av extra anpassningar och särskilt stöd. Detta beror troligtvis på en omedvetenhet kring de anpassningar som görs efter barns behov av stöd. Några av barnen uttrycker en önskan om att få bestämma ifall de ska vara inne eller ute. Detta kan tolkas som att barnen uttrycker en önskan om att anpassa miljön efter sina behov. Utifrån en specialpedagogisk aspekt skulle detta kunna utgöra ett exempel på hur barnen inte är delaktiga eller har inflytande i utformningen av extra anpassningar. Ett annat exempel på vad som skulle kunna tolkas som ett behov av en extra anpassning är att några av barnen uttrycker en önskan om att få inflytande över vilken mat som serveras i förskolan. Vilket kan tolkas som barnets uttryck över ett behov av en extra anpassning av den mat som erbjuds.

Resultatet visar att barnen främst kopplar delaktighet och inflytande till lek och vardagliga aktiviteter i förskolan. När barnen beskriver situationer där de får bestämma handlar det om att välja vad de ska leka, vem de ska leka med eller möjligheten att påverka innehållet i leken. Corsaro (2018) beskriver barn som aktiva aktörer som skapar sociala relationer genom sina egna kamratkulturer. För barnen framstår leken som den arena där de har störst möjlighet att påverka sin vardag. Men resultaten visar även att barnens upplevelse av inflytande varierar och

att de kan behöva stöd av pedagoger. Det kan tolkas som att barnens faktiska inflytande främst sker inom de ramar som vuxna skapat. Genom ett barndomssociologiskt perspektiv framkommer enligt James och Prout (2015) maktförhållanden som finns mellan barn och vuxna, vilket ger barn möjlighet att göra val men i mindre utsträckning. I barnens berättelser kring vem som ger dem stöd när något upplevs som utmanande framstår både vuxna och kamrater som betydelsefulla. Resultatet visar därmed att delaktighet och inflytande inte enbart sker i relation till pedagogerna utan även i samspelet mellan barn.

Resultatet kan också förstås utifrån Shiers (2001) delaktighetsmodell. Analysen av barns perspektiv visar en något lägre nivå av delaktighet och inflytande. Resultatet indikerar att barn upplever en begränsning av möjligheten till inflytande. Detta kan tolkas som att vuxna arbetar för att alla barn ska få möjlighet att uttrycka sina åsikter och synpunkter men att det inte finns möjlighet att tillgodose barns åsikter och synpunkter.

Diskussion

Resultatdiskussion

Studiens syfte är att bidra med kunskap om barns delaktighet och inflytande vid utformningen av extra anpassningar och särskilt stöd i förskolan, både ur ett barnperspektiv och barns perspektiv. Genom intervjuer har vi samlat in uppfattningar och erfarenheter från förskollärare, specialpedagoger och barn. Resultatet visar att delaktighet och inflytande är komplexa frågor som styrs av både pedagogiska relationer och organisatoriska ramar. Diskussionen är strukturerad utifrån studiens tre forskningsfrågor. Här ställs de olika gruppernas uppfattningar mot varandra för att belysa likheter, skillnader och potentiella konflikter mellan förskollärare, specialpedagogers och barns perspektiv.

Med utgångspunkt i frågeställningen om hur förskollärarna ser på barns delaktighet och inflytande i utformningen av extra anpassningar och särskilt stöd, visar analysen av resultatet att det finns ett spänningsfält mellan viljan av att utgå från barns perspektiv och möjligheten att utföra det. Det finns en tydlig vilja av att låta barn vara med och påverka, både när det gäller miljön och hur arbetet läggs upp. Trots goda intentioner visar analysen av studiens resultat att delaktigheten i praktiken oftast handlar om att barn får välja lekar och aktiviteter i vardagen. När det kommer till tyngre beslut, såsom utformningen av extra anpassningar eller särskilt stöd,

är barns direkta inflytande begränsat. Resultatet visar att flertalet av förskollärarna kartlägger barns behov med hjälp av observationer, tidigare erfarenheter och genom samtal med vårdnadshavare. Samtliga förskollärare för dialog med specialpedagoger i kartläggningen av barns behov av stöd. Däremot inkluderas barn sällan vid utformningen av extra anpassningar och särskilt stöd. Det gör att barnperspektivet ofta sker på bekostnad av barns perspektiv. Detta överensstämmer med Heiskanen m.fl. (2021) resultat som visar att barn och vårdnadshavare fått yttra sig men att de inte har ett reellt inflytande i utformningen av särskilt stöd. Det bekräftar även Casado-Muñoz (2019) och Fluckingers (2018) oro kring avsaknaden vad gäller barns delaktighet och inflytande. I förhållande till barndomssociologin och Halldéns (2003) definition av barnperspektiv och barns perspektiv, synliggörs distinktionen mellan de olika perspektiven. Distinktionen är en viktig del inom specialpedagogiken, eftersom rätt utformade stödinsatser är avgörande för att säkra barns rätt till lärande, delaktighet och inflytande, i strävan efter en meningsfull vardag. Analysen av resultaten visar att distinktionen mellan de två perspektiven inte beror på bristande vilja hos förskollärarna, utan snarare på hur det specialpedagogiska arbetet är uppbyggt. När pedagoger utformar stödinsatser utifrån ett barnperspektiv synliggörs Ribaeus (2014) maktperspektiv i förskolan. Enligt hennes studier visar förskollärarna att deras fokus på barns trygghet och behov av omsorg är det största hindret för barns delaktighet och inflytande. Utifrån ett barndomssociologiskt perspektiv visar analysen av resultatet att avsaknaden av barns perspektiv riskerar en missriktad utformning av det särskilda stödet. Analysen av resultaten visar att förskollärarens förmåga att implementera barns perspektiv i verksamheten är en avgörande faktor huruvida barn får möjlighet till delaktighet och inflytande, på så sätt är kontexten avgörande. Detta stämmer väl överens med det postmoderna perspektivet vilket innebär att förståelsen och kunskapen om världen är socialt konstruerad och det på så sätt skiftar beroende på kontext (Dahlberg m.fl. 2018). Shiers delaktighetsmodell är ett viktigt komplement i synliggörandet av var organisationen befinner sig samt vilka steg som måste tas i främjandet av barns delaktighet och inflytande. Delaktighetsmodellen utgår från att vuxna behöver göra medvetna val i form av att låta barn få tillgång till en del av makten (Åhl m. fl., 2020). I studiens resultat framkommer en svårighet att balansera barns intressen och behov med kravet på strävansmål i läroplanen. Här kan det vara bra att se barns delaktighet och inflytande som en del av helheten, där barns perspektiv är en av flera viktiga pusselbitar.

Utifrån vår frågeställning om hur specialpedagogen arbetar för att möjliggöra barns delaktighet och inflytande, visar studiens resultat ett medvetet arbete i främjandet av barns perspektiv i utformningen av extra anpassningar och särskilt stöd. Här är handledning, observationer, konsultation och utveckling av lärmiljöer de mest centrala delarna i uppdraget. I

analysen av resultatet framkommer komplexiteten, men också en förståelse för mångfald och att detta på olika sätt kräver en anpassning av metoder i säkerställandet av barns rätt att uttrycka sina behov. Detta stämmer väl överens med det postmoderna perspektivets syn på mångfald (Dahlberg m.fl. 2018). Metoder som ritprat, sociala berättelser, samtalsmatta och bildstöd beskrivs som avgörande verktyg för att ge barnen möjlighet att förmedla sina erfarenheter. Detta är kritiskt, eftersom barns rätt till delaktighet aldrig får vara beroende av att de kan uttrycka sig verbalt på ett sätt som vuxna enkelt förstår. Förskolans uppdrag är att skapa förutsättningar för att alla barn ska kunna komma till tals, och här blir specialpedagogens kompetens ett viktigt sätt att bredda synen på vad kommunikation faktiskt kan vara. Samtidigt uttrycker specialpedagogerna svårigheterna med att fånga de yngsta barnens perspektiv, då de endast erbjuds välja mellan två alternativ. Sommer m.fl (2011) menar att inflytande handlar om att barnets tankar och erfarenheter måste få betydelse, inte bara att de får välja mellan färdiga alternativ. Skillnaden mellan att få välja och att få ett reellt inflytande kan bidra till en ökad insikt kring betydelsen av barns perspektiv och på sikt leda till en utveckling av arbetet med barns delaktighet och inflytande.

Analysen av studiens resultat visar också hur viktigt det är att vuxna inte är för snabba med att tolka barns beteenden. Specialpedagogerna beskriver situationer där arbetslaget tolkar ett barns agerande på ett visst sätt, medan barnet i själva verket har en helt annan upplevelse. Här blir klyftan mellan ett barnperspektiv och barns perspektiv väldigt tydlig. Om pedagogerna bara utgår från sina egna tolkningar finns en stor risk att stödinsatserna bygger på vuxnas antaganden snarare än på barnets faktiska livsvärld. Specialpedagogens roll är därför att utmana arbetslagets första intryck och öppna upp för andra sätt att förstå barnet. För att förstå detta kan vi vända oss till Shiers (2001) delaktighetsmodell. Den synliggör att det krävs mer än bara att ge barn en arena där de kan föra fram sina åsikter, vuxna måste också ha de rätta förutsättningarna för att lyssna och väga in barnets eget perspektiv i beslut som fattas. Ur den synvinkeln blir specialpedagogens främsta uppdrag att hjälpa arbetslaget att stanna upp, och uppmuntra förskollärarna i att undersöka vad barnet faktiskt uttrycker och hur verksamheten kan möta barnets behov.

När förskollärare fastnar i där barnets utmaningar ses som individuella brister, blir lösningen ofta att de vuxna ska åtgärda problemet uppifrån. Utifrån studiens teoretiska utgångspunkter i postmodernistiska perspektivet, barndomssociologin, barns perspektiv och barnperspektiv samt Shiers delaktighetsmodell (2001) kan detta förstås som att barnets egna erfarenheter och möjligheter till delaktighet och inflytande riskerar att begränsas. Teorin visar att specialpedagogens insats behövs för att flytta fokus, genom att förändra lärmiljön och

kommunikationsverktygen skapas förutsättningarna för att faktiskt kunna möta barnet utifrån dess eget perspektiv (Halldén, 2003). Samtidigt uppstår en spänning mellan specialpedagogens intentioner och förskolans praktiska verklighet. Det finns en motsägelse i hur specialpedagogen och förskollärarna ser på stödinsatserna. Medan specialpedagogen betonar tidskrävande insatser, brottas lärarna med organisatoriska utmaningar, tidsbrist samt stora barngrupper. Detta beror på att specialpedagogens ideala vision om delaktighet krockar med lärarnas behov av snabba och hanterbara lösningar i en stressig vardag. Det blir en paradox där verktyg som ska öka barns inflytande riskerar att väljas bort på grund av tidsbrist. Specialpedagogens arbete sträcker sig därför långt utanför de direkta insatserna kring barnet. Genom handledning och konsultation fungerar de som ett stöd för att utveckla pedagogernas förhållningssätt. Detta är en avgörande funktion, eftersom förskollärarnas möjligheter att arbeta med delaktighet påverkas av deras egen barnsyn, kunskap och de organisatoriska ramarna. Specialpedagogen blir därmed en bro mellan barnets unika erfarenheter och förskolans övergripande pedagogiska arbete. Uppdraget handlar i slutändan inte bara om att skriva ut en stödinsats, utan om att driva en process där hela arbetslaget utmanas att undersöka hur barnet själv upplever sin situation.

Utifrån vår frågeställning om hur barn uppfattar möjligheten till delaktighet och inflytande, visar analysen av resultatet att barnen inte uppfattar att de har en direkt påverkan i konstruktionen av förskolan. När barnen beskriver delaktighet och inflytande handlar det inte om abstrakta begrepp, utan om konkreta val i vardagen. För barnen handlar det om vem man ska leka med, vad man ska göra och om man ska vara ute eller inne. Att ha inflytande betyder helt enkelt att de får bestämma över vad som händer här och nu. Det här innebär att vi måste sluta titta på barns delaktighet utifrån de vuxnas perspektiv och istället utgå från hur barnen själva upplever sin vardag. Barns uttryck kan inte isoleras från den samhälleliga struktur de lever i. Halldén (2003) menar att förskolan fungerar som en arena med både möjligheter och begränsningar. Förskolan erbjuder en rik miljö för samspel med andra barn, vilket barnen i studien lyfter fram som något positivt. Samtidigt innebär barngruppens storlek och de fasta strukturerna att barnens perspektiv ofta får stå tillbaka. James och Prout (2015) belyser att maktförhållandena gör att de val barnen får göra oftast hamnar inom de ramar som pedagogerna redan har satt upp. När barn vill förändra strukturer, som att få stanna inne efter mellanmålet, krockar det med organisationens struktur. Begränsningen blir särskilt tydlig i leken, som utifrån Corsaros (2018) perspektiv är en arena där barnen faktiskt kan utöva inflytande och forma sin egen kamratkultur. I leken förhandlar barnen om regler och roller, och det är här de upplever störst makt över sin egen tillvaro. Resultatet visar dock att det finns utmaningar även i leken. Det är inte alla barn som får vara med och bestämma på lika villkor, utan det styrs mycket av

osynliga regler och vem som har högst status i gruppen. När de äldre barnen bestämmer över de yngre, eller när vissa barn känner att de inte får vara med, blir det tydligt att det finns maktstrukturer även i barngruppen. I likhet med vad Almqvist och Almqvist (2015) samt Lanå (2015) menar, verkar språket och den sociala statusen vara avgörande för att få inflytande. Skillnader i språklig förmåga kan därför vara en orsak till att vissa barn lämnas utanför i kamratkulturen.

Utifrån studiens syfte, att bidra med kunskap om barns delaktighet och inflytande i utformningen av extra anpassningar och särskilt stöd i förskolan ur ett barnperspektiv och barns perspektiv, visar studiens resultat vikten av att utgå från förskollärares, specialpedagogers och barns perspektiv. Barns delaktighet och inflytande i utformningen av extra anpassningar och särskilt stöd är en process som kräver att olika perspektiv möts. För att det ska fungera i praktiken behöver förskollärarens bedömning, specialpedagogens expertis och barnets egna erfarenheter samverka. En viktig lärdom här är att det är stor skillnad på att bara lyssna på ett barn och att faktiskt ge dem ett reellt inflytande. Utifrån Shiers (2001) delaktighetsmodell blir det tydligt att förskolorna öppnar upp för delaktighet på vissa nivåer, men att det finns ett glapp mellan att få säga sin mening och att faktiskt vara med i själva beslutsprocessen. Studien visar att det saknas tydliga strukturer för att säkra barnens reella inflytande i utformningen av extra anpassningar och särskilt stöd. Om barnen ska ha ett reellt inflytande måste deras perspektiv finnas med under hela processen. Resultaten visar att de vuxnas tolkningar av barnets behov ofta tar över och ersätter barnets röst. Därför blir specialpedagogens roll central: hen ska skapa förutsättningar så att barnets upplevelser synliggörs och får en plats i pedagogernas arbete. Samtidigt kan man inte se barns delaktighet som något som står helt utanför förskolans organisation. För att barnens rättigheter ska respekteras krävs en organisation som ger pedagogerna tid och utrymme att lyssna, reflektera och anpassa miljön. Sammanfattningsvis visar studien att specialpedagogiskt arbete i främjandet av barns delaktighet och inflytande kräver att man tänker på hur man ställer frågor. Man kan inte bara fråga sig vilket stöd ett barn behöver, utan man måste också undersöka hur barnet upplever situationen och vad hen faktiskt uttrycker. James och Prout (2015) belyser hur barn och vuxna befinner sig i en naturligt ojämn maktrelation. Frågan handlar alltså inte om att lämna över allt beslutsfattande till barnen, utan om hur vuxna kan använda sin makt för att istället möjliggöra barns aktörskap. Denna obalans skapar en spänning mellan lärarnas självbild och barnens faktiska handlingsutrymme. Medan lärarna upplever att de är lyhörda och demokratiska, visar intervjuerna med barnen en annan verklighet där de upplever sig styrda. Denna motsägelse beror till stor del på den institutionella ramen. Förskollärare hamnar i ett dilemma: de vill vara progressiva och ge barnen en röst, men

styrs samtidigt av skollagen och läroplanen. Det skapar en paradox där barnen bjuds in till delaktighet, men bara så länge deras val ligger inom ramen för vad de vuxna redan bestämt. Självklart ska barn inte lämnas ensamma med ansvaret att avgöra vad de behöver, men deras upplevelser måste vara en bärande del av de vuxnas beslut. Studien understryker helt enkelt hur viktigt det är att utforma stöd tillsammans med barnet, istället för att enbart göra det för barnet.

Specialpedagogiska implikationer

När man lägger samman perspektiven från förskollärare, specialpedagoger och barn blir det tydligt att barns delaktighet och inflytande är ett komplext område. I ett specialpedagogiskt perspektiv blir det viktigt att inte enbart utgå från de vuxnas uppfattningar om vad delaktighet innebär, utan också undersöka hur barnen själva upplever sina möjligheter att vara delaktiga. Barns egna erfarenheter och uttryck behöver ges utrymme när beslut som rör dem fattas (Halldén, 2007; Bae, 2009).

En specialpedagogisk implikation är behovet av verktyg för att kunna fånga och synliggöra barns perspektiv. Studien visar att barn inte alltid uttrycker sina erfarenheter på samma sätt som vuxna förväntar sig. Specialpedagogen behöver ha kunskap om olika sätt att kommunicera samt lyssna till barn, exempelvis genom samtal, observationer, bilder och andra former av visuellt stöd. Vilket blir betydelsefullt när barn har svårt att uttrycka sina tankar och erfarenheter med ord. Barns delaktighet kan inte enbart handla om att fråga barnet vad det tycker, utan också om att skapa olika möjligheter för barnet att uttrycka sig.

Specialpedagogen behöver även ha verktyg för att stödja förskollärare i att analysera det som kommer fram från barnen. Det kan handla om att ställa frågor som utmanar förskolläraren i tolkningarna av barnen. Exempelvis; Vad grundar vi vår uppfattning på? Vad har barnet själv uttryckt? Hur vet vi att anpassningen vi planerar utgår från barnets behov och deras erfarenheter? På så sätt kan specialpedagogen bidra till att arbetslaget inte enbart utgår från vuxnas tolkningar, utan får syn på skillnaden mellan ett barnperspektiv samt barns perspektiv.

Shiers (2001) delaktighetsmodell kan fungera som ett konkret verktyg för specialpedagogen. Modellen kan användas för att tillsammans med arbetslaget undersöka om det finns öppningar, möjligheter samt skyldigheter för barn att uttrycka sina åsikter. Modellen

kan bidra till att flytta samtalet från frågan om pedagogerna *vill* göra barn delaktiga till frågan om verksamheten faktiskt *ger barn möjlighet* att påverka.

En annan viktig implikation handlar om specialpedagogens konsultativa och handledande roll. Specialpedagogen behöver kunna skapa utrymme för reflektion tillsammans med arbetslaget och synliggöra hur organisation, lärmiljö samt pedagogiska arbetssätt påverkar barns möjligheter till delaktighet. Vilket innebär att specialpedagogens uppdrag inte enbart blir att identifiera individuella behov hos barnet, utan även att rikta blicken mot de sammanhang där barnet befinner sig.

Studien visar även att organisatoriska förutsättningar har betydelse för möjligheten att arbeta med barns delaktighet. Specialpedagogen behöver därför ha verktyg för att kunna lyfta dessa frågor på organisationsnivå samt bidra till att barns delaktighet blir en del av förskolans systematiska kvalitetsarbete. Det kan exempelvis handla om gemensamma rutiner för hur barns röster samlas in, dokumenteras, analyseras och följs upp. På så sätt blir barns delaktighet inte beroende av enskilda pedagogers engagemang, utan kan bli en del av förskolans gemensamma arbetssätt.

Sammantaget visar att specialpedagogen behöver flera olika verktyg i arbetet med barns delaktighet och inflytande: kunskap om barns perspektiv, olika former av kommunikations- och observationsverktyg, teorier och modeller för delaktighet samt kompetens att handleda och utmana arbetslag. Specialpedagogen behöver också kunna växla mellan individ-, grupp- och organisationsnivå.

Metoddiskussion

I denna studie användes ett strategiskt urval, vilket innebar att deltagarna valdes utifrån deras relevans för studiens syfte och forskningsfrågor (Bryman, 2018; Patel & Davidson, 2019). En styrka med urvalet var att både förskollärare samt specialpedagoger hade erfarenhet av att arbeta med barns perspektiv men även olika former av stödinsatser. Detta bidrog till innehållsrika svar som var betydelsefulla för studiens syfte. Samtidigt kan deltagarnas tidigare erfarenheter och kunskaper ha påverkat resultatet. Ett större och mer varierat urval hade kunnat synliggöra ytterligare perspektiv och eventuella utmaningar.

Att inkludera barn i åldern 3–6 år hade betydelse för empirin. Det kan vara svårt för yngre barn att samtala om abstrakta begrepp som delaktighet, inflytande och särskilt stöd. Barnens perspektiv behövs för att få en förståelse utifrån barnens egna erfarenheter, samt deras sätt att uttrycka sig (Sommer m.fl., 2011). I studien blev det tydligt att barnens handlingar och val också kunde bidra till förståelsen av deras perspektiv. När barn valde att inte delta eller vill återgå till leken blev detta en erfarenhet i relation till studiens fokus på delaktighet och inflytande. Det visar samtidigt på en begränsning med intervjun som metod, eftersom barns perspektiv inte alltid är enkelt att fånga genom samtal.

Semistrukturerade intervjuer gav möjlighet för deltagarna att utveckla sina svar samt relatera till sina egna erfarenheter. ‘

Samtidigt är forskaren en del av studien som har skapat materialet, detta innebär att frågornas formulering samt följdfrågor kan påverka samtalets riktning (Kvale & Brinkmann, 2014). Forskningens förförståelse kan påverka både datainsamling och analys. Detta har varit relevant eftersom forskaren har erfarenhet av förskolans verksamhet samt specialpedagogiska frågor. En styrka med studien var att både barns och vuxnas perspektiv inkluderades. Vilket gjorde det möjligt att jämföra olika utsagor och uppmärksamma både likheter samt skillnader mellan perspektiven. Kombinationen av flera datakällor kan därmed bidra till studiens trovärdighet.

Samtidigt var studiens omfattning begränsad, detta innebär att resultatet inte kan generaliseras till förskolor i allmänhet. Studien kan däremot bidra med en fördjupad förståelse av hur barns delaktighet och inflytande kan förstås och möjliggöras i arbetet med extra anpassningar samt särskilt stöd. Resultatet kan även väcka igenkänning och reflektion i andra förskoleverksamheter där liknande frågor är aktuella.

Reflexiv tematisk analys gav möjlighet att identifiera återkommande mönster och betydelsefulla delar i materialet. Samtidigt innebär analysformerna att forskarens tolkningar har betydelse för vilka mönster och teman som identifieras. Analysen kan därför inte ses som helt neutral. Genom att återvända till det ursprungliga materialet samt reflektera över de egna tolkningarna har ambitionen varit att låta teman utvecklas i mötet med materialet och inte enbart utifrån förväntningar på vad resultatet skulle visa.

Förslag på fortsatt forskning

Resultatet i denna studie väcker flera frågor som skulle kunna undersökas vidare. Eftersom studien omfattade ett begränsat antal deltagare och endast två förskolor skulle det vara intressant att genomföra en större studie med fler förskolor och kommuner. Det skulle kunna ge en bredare bild av hur barns delaktighet och inflytande kommer till uttryck i arbetet med extra anpassningar och särskilt stöd.

Ett område för fortsatt forskning är barns egna erfarenheter. I denna studie framkom att det ibland var svårt att fånga barns perspektiv genom intervjuer. En fortsatt studie skulle därför kunna använda flera metoder, exempelvis observationer, samtal i samband med lek och visuellt stöd, för att närmare undersöka hur barn själva upplever sina möjligheter att påverka.

Det skulle även vara intressant att följa ett barn över en längre tid för att undersöka hur delaktighet och inflytande förändras under arbetet med en stödinsats, från att ett behov uppmärksammas till att stöd planeras, genomförs samt följs upp. Även specialpedagogens roll skulle kunna undersökas vidare, särskilt hur specialpedagoger och förskollärare tillsammans skapar förutsättningar för barns delaktighet och inflytande.

Referenser

Ahlberg, A. (2013). *Specialpedagogik i förskolan*. Studentlitteratur.

Almqvist, A. & Almqvist, L. (2015). Making oneself heard – children's experiences of empowerment in Swedish preschools. Early Child Development and Care, 185:4, 578-593,

Bae, B. (2009). Children's right to participate—Challenges in everyday interactions. *European Early Childhood Education Research Journal, 17*(3), 391–406. https://doi.org/10.1080/13502930903101594

Bergnéhr, D. (2019). Barnperspektiv, barns perspektiv och barns aktörskap - en begreppsdiskussion [Elektronisk resurs]. *Nordisk tidsskrift for pedagogikk och kritikk*. (5, 49-61). Hämtad från http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:hb:diva-22365

Bryman, A. (2018). *Samhällsvetenskapliga metoder* (3 uppl.). Liber.

Casado-Muñoz, R., Lezcano-Barbero, F., & Baños-García, M. E. (2019). Participation and rights of children with Specific Needs of Educational Support in Castilla y León (Spain): bridging the gap between policies and practices. *International Journal of Inclusive Education*, *23*(5), 532–545.

Corsaro, W. A. (2018). *The sociology of childhood* (5th ed.). SAGE Publications.

Dahlberg, G., Moss, P., & Pence, A. (2018). *Från kvalitet till meningsskapande: Postmoderna perspektiv på förskolans arbete* (2 uppl.). Liber.

Dolk, K. (2013). Bångstyriga barn: makt, normer och delaktighet i förskolan. Diss., Stockholms universitet.

Doverborg, E., & Pramling Samuelsson, I. (2000). *Att förstå barns tankar: metodik för barnintervjuer* (3. uppl.). Liber.

Emilson, A. (2008). *Det önskvärda barnet: Fostran uttryckt i vardagliga kommunikationshandlingar mellan lärare och barn i förskolan* [Doktorsavhandling, Göteborgs universitet]. Göteborg Studies in Educational Sciences.

Emilson, A. & Johansson, E. (2013). Participation and gender in circle- time situations in preschool. International Journal of Early Years Education, 21(1), 56-69.

Flückiger, B., Dunn, J., & Stinson, M. (2018). What Supports and Limits Learning in the Early Years? Listening to the Voices of 200 Children. *Australian Journal of Education*, *62*(2), 94–107. https://doi.org/10.1177/0004944118779467

Grannäs, Jan (2011). Framtidens demokratiska medborgare: om ungdomar, medborgarskap och demokratifostran i svensk skola. Studia didactica Upsaliensia, 5, Uppsala universitet.

Halldén, G. (2003). Barnperspektiv som ideologiskt eller metodologiskt begrepp. *Pedagogisk Forskning i Sverige, 8 (1-2), 12-23.*

Halldén, G. (2007). *Barns perspektiv som ideologiskt och/eller metodologiskt begrepp. Pedagogisk Forskning i Sverige, 12(1), 12–23.*

Halldén, G. (Red.). (2007). *Den moderna barndomen och barns vardagsliv*. Carlsson.

Heiskanen, N., Alasuutari, M., & Vehkakoski, T. (2021). *Intertextual Voices of Children, Parents, and Specialists in Individual Education Plans.* Scandinavian Journal of Educational Research, 65(1), 36–53.

James, A., & Prout, A. (Eds.). (2015). *Constructing and reconstructing childhood: Contemporary issues in the sociological study of childhood* (3rd ed.). Routledge.

Johansson, E. & Emilsson, A. (2016). Conflicts and resistance: potentials for democracy learning in preschool. International Journal of Early Years Education, 24:1, 19-35

Kvale, S., & Brinkmann, S. (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun* (3. uppl.). Studentlitteratur.

Lanå, K. (2015). Makt, kön och diskurser. En etnografisk studie om elevers aktörskap och positioneringar i undervisningen. Gothenburg studies in educational sciences 371, Göteborgs universitet.

Larkins, C. (2022). *Listening, acting and changing UK policy with children: Learning from European examples and theories of children's agency.* Journal of the British Academy, 8(s4), 65–76. https://doi.org/10.5871/jba/008s4.065

Lee, N. (2001). *Childhood and society: Growing up in an age of uncertainty*. Open University Press.

Mayall, B. (2002). *Towards a sociology for childhood: Thinking from children's lives*. Open University Press.

Nilholm, C. (2007). *Perspektiv på specialpedagogik*. Studentlitteratur.

Norwich, B., Kelly, N., & Educational Psychologists in Training 1. (2006). *Evaluating Children's Participation in SEN Procedures: Lessons for educational psychologists.* Educational Psychology in Practice, 22(3), 255–271.

Palla, L. (2011). *Med blicken på barnet : Om olikheter inom förskolan som diskursiv praktik*. Malmö högskola, Lärarutbildningen. http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:mau:diva-7528

Patel, R., & Davidson, B. (2019). *Forskningsmetodikens grunder: Att planera, genomföra och rapportera en undersökning* (5 uppl.). Studentlitteratur.

Pramling Samuelsson, I., Sommer, D., & Hundeide, K. (2010). *Barnperspektiv och barnens perspektiv i teori och praktik*. Stockholm: Liber

Qvarsell, B. (2003). Barns perspektiv och mänskliga rättigheter. Godhetsmaximering eller kunskapsbildning? Pedagogisk forskning, 8(1–2), 101–113

Ribaeus, K. (2014). *Demokratiuppdrag i förskolan* [Elektronisk resurs]. Diss. Karlstad: Karlstads universitet, 2014. Karlstad.

Saldaña, J. (2016). *The coding manual for qualitative researchers* (3rd ed.). SAGE Publications.

Shier, H. (2001). Pathways to participation: openings, opportunities and obligations. *Children & Society, 15(2), 107–117. https://doi.org/10.1002/CHI.617*

Sheridan, S., & Pramling Samuelsson, I. (2001). Children's conceptions of participation and influence in pre-school: A perspective on pedagogical quality. Contemporary *Issues in Early Childhood, 2(2), 169–194. https://doi.org/10.2304/ciec.2001.2.2.4*

Sommer, D., Pramling Samuelsson, I., & Hundeide, K. (2011). *Child perspectives and children's perspectives in theory and practice*. Springer.

Sverige. Skolverket (2017). Måluppfyllelse i förskolan. Stockholm: Skolverket

UNICEF Sverige. (2018). *Barnkonventionen: FN:s konvention om barnets rättigheter*. https://unicef.se/rapporter-och-publikationer/barnkonventionen

Vetenskapsrådet. (2024) *God forskningssed*. Vetenskapsrådet.

Westlund, K. (2011). *Pedagogers arbete med förskolebarns inflytande: en demokratididaktisk studie.* Licentiatavhandling Malmö : Malmö högskola, 2011. Malmö.

Åhl, C., Karlsson, J. & Ingeström, S. (2020). Handbok för barns delaktighet och inflytande: teori och praktik för nyfikna läsare som vill lära sig mer om värdet av barnets perspektiv. *(Första upplagan). Stockholm: UNICEF Sverige.*

Bilagor

Bilaga 1 Intervjufrågor till barn 3-6år.

Om förskolan

1. Vad tycker du mest om att göra på förskolan?

2. Finns det något du tycker är svårt ibland?

Delaktighet/inflytande

1. Får du vara med och bestämma saker på förskolan?

2. Får du vara med och leka med andra barn?

3. Kan du berätta om något du har fått bestämma?

Stöd och hjälp

1. Om något känns svårt, vem brukar hjälpa dig då?

2. Hur hjälper pedagogerna dig när något är svårt?

Barnets upplevelse

1. Brukar någon fråga dig vad du tycker eller hur du vill göra?

2. Hur känns det när någon lyssnar på vad du tycker?

Avslutning

1. Om du fick bestämma något mer på förskolan, vad skulle det vara?

Bilaga 2 Intervjufrågor till specialpedagog

Bakgrundsfrågor

1. Kan du berätta lite om din roll som specialpedagog i förskolan?
2. Hur arbetar du generellt med frågor som rör särskilt stöd samt extra anpassningar?
3. Hur ser du på barns möjlighet till delaktighet och inflytande i arbetet med särskilt stöd samt utifrån extra anpassningar?
4. Vad betyder barns perspektiv för dig i detta arbete?

Specialpedagogens arbete

1. Hur möjliggör du barns delaktighet när särskilt stöd och extra anpassningar planeras?
2. Hur kan barnens egna erfarenheter komma fram i denna process?
3. Kan du ge exempel på situationer där barn har haft inflytande över hur stödet utformas?
4. Hur ser du på barns rätt till delaktighet och inflytande i arbetet med särskilt stöd samt med extra anpassningar?
5. Hur tänker du kring skillnaden mellan barnperspektiv och barns perspektiv i ditt arbete?
6. Hur försöker du förstå barnets egna upplevelser i sådana situationer?
7. Hur tar du hänsyn till barnets egna uttryck eller åsikter?

Samarbete med förskollärare

1. Hur arbetar du tillsammans med förskollärare för att stärka barns delaktighet i dessa frågor?

2. Hur upplever du att förskollärarens syn på barns inflytande i arbetet med särskilt stöd och extra anpassningar?

3. På vilket sätt försöker du ta reda på barnets egna erfarenheter och upplevelser när stöd planeras?

4. Hur kan barn uttrycka sina behov eller önskemål i arbetet med extra anpassningar?

5. Använder du några särskilda metoder eller arbetssätt?

6. Kan du ge exempel på hur ett barns perspektiv har påverkat hur stödet utformas?

7. Hur kan pedagoger gå från ett barnperspektiv till att i större utsträckning inkludera barns perspektiv?

Specialpedagogens roll i att möjliggöra delaktighet

1. Hur arbetar du för att skapa förutsättningar för barns delaktighet i beslut som rör deras stöd?

2. Hur kan du som specialpedagog bidra till att barnets röst blir hörd i arbetslaget?

3. Hur arbetar du tillsammans med pedagogerna kring detta?

4. Hur diskuteras barnets perspektiv i arbetslaget?

5. Vilka möjligheter ser du för att öka barns delaktighet i detta arbete?

6. Vilka utmaningar finns det?

7. Vad skulle behövas för att stärka barns inflytande ytterligare?

8. Vilka möjligheter ser du för att stärka barns delaktighet i arbetet med stödinsatser?

9. Vilka utmaningar kan finnas när man försöker inkludera barns perspektiv?

10. Vad tycker du är viktigt att tänka på för att barnens perspektiv ska få större plats i arbetet med särskilt stöd?

Bilaga 3 Intervjufrågor till förskollärare

1. Kan du berätta lite om din roll och hur länge du har arbetat i förskolan?

2. Hur arbetar ni generellt med särskilt stöd samt extra anpassningar i er verksamhet?

Syn på barns delaktighet

1. Hur ser du på barns möjlighet till delaktighet och inflytande i förskolan?

2. Hur tänker du kring barns delaktighet i utformningen av extra anpassningar av särskilt stöd

3. På vilket sätt försöker du ta reda på barnets tankar eller upplevelser när stöd planeras?

4. Hur försöker du förstå barnets egna upplevelser eller behov?

5. Hur kan barn uttrycka sina behov eller önskemål i verksamheten?

6. Kan du ge exempel på en situation där ett barns åsikter eller erfarenheter har påverkat hur ni arbetade**?**

7. Hur arbetar ni i arbetslaget för att inkludera barns perspektiv i arbetet med stödinsatser?

8. Hur samarbetar ni med specialpedagogen i dessa frågor?

Möjligheter och utmaningar

1. Hur kan barns delaktighet stärkas i arbetet med stöd?

2. Vilka svårigheter kan uppstå när man försöker inkludera barns perspektiv?

Avslutning

1. Är det något mer du tycker är viktigt när det gäller barns delaktighet i arbetet med extra anpassningar och särskilt stöd?

Bilaga 4 Samtycke till elevers medverkan i studentprojekt

MALMÖ UNIVERSITET
LÄRANDE OCH SAMHÄLLE
INSTITUTION

Skolutveckling och ledarskap

På specialpedagog- och speciallärarprogrammen vid Malmö universitet skriver studenterna ett examensarbete på avancerad nivå. I detta arbete ingår att göra en egen vetenskaplig studie. Examensarbetet motsvarar 15 högskolepoäng, och utförs under totalt 10 veckor. När examensarbetet blivit godkänt publiceras det i Malmö universitets databas DIVA (http://mau.diva-

20xx-xx-xx

Samtycke till elevers medverkan i studentprojekt

Inled med att presentera dig själv, berätta att du är student på specialpedagog/speciallärarprogrammet, på vilken termin du studerar samt när du kommer att ta din examen. Berätta att du har inhämtat godkännande till att genomföra studien från verksamheten som kommer att studeras.

Beskriv att det handlar om ett examensarbete, och vad för typ av studie det är du ska göra och det övergripande syftet med examensarbetet. Om möjligt, beskriv vad du kommer att fokusera vid materialinsamlingen (t.ex. elevers kunskaper, samspel, kommunikation) samt i vilka situationer du kommer att studera deltagarna.

Beskriv på vilket sätt deltagarna kommer att involveras i studien, samt vilka personuppgifter som är tänkta att samlas in (t.ex. namn, ålder, foto, prov- eller testresultat, filmning eller ljudupptagning av personer).

Beskriv hur dokumentationen kommer att gå till (t.ex. via ljudinspelning, fotografering, testning eller fältanteckningar) och med vilken utrustning dokumentationen kommer att göras. Beskriv vem/vilka som kommer att ha tillgång till det insamlade materialet.

Påtala att allt insamlat material och personuppgifter lagras på Malmö universitets server under arbetet med examensarbetet, samt att samtyckesblanketterna förvaras oåtkomligt på Malmö universitet.

Hänvisa, gärna med länk, till Vetenskapsrådets forskningsetiska principer, och förklara att ditt projekt utgår från dessa principer i bl.a. följande avseenden:

- Medverkan baseras på samtycke och detta samtycke kan när som helst återkallas. Alla som tillfrågas har alltså rätt att tacka nej till att delta, eller (om de först tackar ja) rätt att avbryta sin medverkan när som helst, utan några negativa konsekvenser.
- Deltagarna kommer att avidentifieras i det färdiga arbetet.
- Materialet kommer enbart att användas för aktuell studie och kommer att förstöras när denna är examinerad.

……

Studentens underskrift och namnförtydligande

Kontaktuppgifter till student (tfn nr, e-mail):

Ansvarig handledare på Malmö universitet:

Kursansvarig på Malmö universitet:

Kontaktuppgifter Malmö universitet:
www.mau.se
040-665 70 00

Information om Malmö universitets behandling av personuppgifter

Personuppgiftsansvarig Malmö universitet

Dataskyddsombud dataskyddsombud@mau.se

Typ av personuppgifter Namn, anteckning av lärandesituation, bild och/eller filmklipp samt ditt samtycke till att Malmö universitet behandlar dessa personuppgifter.

Ändamål med behandlingen För att möjliggöra undervisnings- och examination situationer i skolmiljö för studenter vid Malmö universitetslärarutbildning.

Rättslig grund för behandling Ditt samtycke.

Mottagare Personuppgifterna kommer endast användas i utbildningssyfte inom ramen för lärarutbildningen vid Malmö universitet och kommer inte att spridas vidare till någon annan mottagare.

Lagringstid Malmö universitet kommer att spara dina personuppgifter så länge de behövs för ovan angivet ändamål eller till dess att du återkallar ditt samtycke. Efter genomförd kurs/program kommer personuppgifterna att raderas. Malmö universitet kan dock i vissa fall bli skyldiga att arkivera och spara personuppgifter enligt Arkivlagen och Riksarkivets föreskrifter.

Dina rättigheter Du har rätt att kontakta Malmö universitet för att 1) få information om vilka uppgifter Malmö universitet har om dig och 2) begära rättelse av dina uppgifter. Vidare, och under de förutsättningar som närmare anges i dataskyddslagstiftningen, har du rätt att 3) begära radering av dina uppgifter, 4) begära en överföring av dina uppgifter (dataportabilitet), eller 5) begära att Malmö universitet begränsar behandlingen av dina uppgifter. När Malmö universitet behandlar personuppgifter med stöd av ditt samtycke, har du rätt att när som helst återkalla ditt samtycke genom skriftligt meddelande till Malmö universitet. Du har rätt att inge klagomål om Malmö universitets behandling av dina personuppgifter genom att kontakta Datainspektionen, Box 8114, 104 20 Stockholm.

Samtycke

Härmed samtyckes till att nedanstående elev får medverka i ovan beskrivna studentprojekt, samt bekräftas att vi som vårdnadshavare har tagit del av informationen om Malmö universitets behandling av personuppgifter, och Vetenskapsrådets forskningsetiska principer, som säger att

- Medverkan baseras på samtycke och detta samtycke kan när som helst återkallas. Alla som tillfrågas har alltså rätt att tacka nej till att delta, eller (om de först tackar ja) rätt att avbryta sin medverkan när som helst, utan några negativa konsekvenser.
- Deltagarna kommer att avidentifieras i det färdiga arbetet.
- Materialet kommer enbart att användas för aktuell studie och kommer att förstöras när denna är examinerad.

Elevens namn: …….

Skola: ……..

Dagens datum: ……

……. …….

Namn, vårdnadshavare 1 Namn, vårdnadshavare 2

Vid gemensam vårdnad måste båda vårdnadshavare underteckna blanketten.